

Лезги газет

Жуван Ватан,
ватанэгълияр хуъх!

Юбилейдалди

8 югъ ама

1920-йисалай акъатзава

N 37 (10682) хемис 10-сентябрь, 2015-йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 10 манат

Дербентдин 2000 йис

Гележегни фикирда аваз

Дербентда РФ-дин Гъукуматдин Председателдин заместитель Александр Хлопонинан регъбервилек кваз шегъердин 2000 йисан юбилейдин сувариз гъазурвал акунин ва ам къиле тухунин жигъетдай тешкилтувилин комитетдин заседание хана.

Совещанида СКФО-да РФ-дин Президентдин патай тамам ихтиярар ганвай Векил Сергей Меликова, Кеферпатан Кавказдин краин рекъяял РФ-дин министрдин заместитель Одес Байсултанова, Дагъустан Республикин Кыил Рамазан Абдулатипова, Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председатель Абдусамад Гъамирова, РФ-дин Федеральный Собранидин Федерациин Советдин, Государстводин Думадин, исполнительный властдин федеральный ва региональный органрин векилри иштиракна. Заседание къиле тухудалди делегация шегъердин 2000 йисан юбилейдин вилик гүнгүннен ханвай ва цийиз эзигнавай имаратриз,

▶ 2

Ципицлар къват хъийизва

7-сентябрдин делилралди, республикада санлай къачурла 23318 тонн ципицлар къват хъувунва. Идан гъакъиндай Дагъустандин хурун майишатдин ва суръетдин министрводин пресс-къуллугъди хабар гузва.

Виридалайни гзаф къадар ципицлар Дербент (6000 тонн), Къаякент (4523 тонн) ва Сулейман-Стальский (3295 тонн) районра къват хъувунва. 15493 тонн ципицлар гъялнава, амай пай маса ганва. Санлай къачурла, 2724 гектардай беъбер къват хъувунва. Юкъван гъисабдалди, гъарса гектардай 85,6 центрер ракъини къяраба яр къватнава.

Ци республикада вири санлай 146,5 агъзур тонн ципицлар къват хъувун планамишнава.

Республикада саки 17 агъзур гектардин майданра узъумлухар беъбердал атанва. Дербент районда беъбердал атанвай узъумлухин майданар 4655 гектардилай, Къаякент районда 3312 гектардилай, Мегъарамдухурун районда 1640 гектардилай алатнава.

Мад са МФЦ

Хучнида къалах авур са гъафтидин къене МФЦ-дин филиалди агъалийриз 200-далай виниз къуллугъяр авуна. И имарат официальнидакас 1-сентябрдиз ачухна. Ам ачуунин мярекатда РД-дин ала-къадин ва телекоммуникациян министр Юсуп Малламегъамедова, Табасаран райондин кыил Алгаудин Мирзебалаева, гъакъни республикадин МФЦ-дин директор Осман Хасбулатова иштиракна.

Агъалийрин фикирдиз

Алай йисан 19-сентябрдиз Дербент шегъердин 2000 йисаз талукъарнавай суварин серенжемар къиле тухунин хатасузвал таъминарун чарасузвал арадал атунъяял галаз алақъалу яз, Дагъустан Республикадин Гъукуматдин 2015-йисан 19-сентябрдин 00.00 сятдилай 2015-йисан 20-сентябрдин 00.00 сятдилди автомобилрин федеральный М-29 “Кавказ” ва “Астрахань-Махачъкала” рекъерай 12 тонндиляй гзаф пар чугуваз жедай автомобилра аваз фин тавун месят къалурзава.

РЕПОРТАЖ

Мегъамед ИБРАГИМОВ

Алай йисан 7-10 сентябрдиз Дагъустандин халкъдин шаир, Социализмдин Зегъметдин Игит, Ленинан, Стalinan III дережадин премийрин лауреат Расул Гъамзатов дидедиз хъайи ийкъяхъ галаз алақъалу яз (8-сентябрь), Дагъларин улкведин чилеп 29-септерда “Лацу дурнайрин ийкъяар” лишандик кваз литературадин международный фестиваль къиле фена. И вакъиадин сергъятра аваз республикадин жуъреба-жуъре шегъернери районра Р.Гъамзатован умуръардин ва яратмишнурин рекъиз бахшнавай межлисар, элкъвей столар, выставаяр, Россиядин яратмишдай интеллигенциянин векилрин гуруушар, концертар ва хейлиин маса мярекатар тешкилнавай. Махачъкалада муъкквара ачух хъанвай Шииратдин театрда лагъайтла, Россиядин алай аямдин шииратдиз талукъарна чехи межлис къиле тухвана.

▶ 3

ОБЩЕСТВО

Къуд йис идалай вилик тайнарай ва чна хушвиледи къейдзовая Дагъустандин халкъарин Садвилин ийкъян сувар къетленди я. Чна ам гъевес, шадвал кваз къаршиламишзава. Адахъ Дагъустандин халкъарин садвал, стхавал мадни мягъемардай, тупламишдай бинеяр ава.

▶ 4

МЕДЕНİЯТ

Дагъустан Республикадин Кылин теклифдалди августдин ваца ва сентябрдин сифте кылерай гъар жуъре министрвойрин, ведомствоирин, тешкилатприн векилри Дербентда субботникар тешкилна.

▶ 9

Дербентдин 2000 йис Гележегни фикирда аваз

1 ◀

кылди къачуртла, 15-нумрадин юкъван шкодадин дараматдиз, I Петрдин къвализ - музейдин комплексдиз, женигин баркалладин паркунис килинга.

Гульбъуналай тешкиллүвиллиң комитетдин заседание ачухай РФ-дин Гъукаматдин Председателдин заместитель Александр Хлопонина къейдна: "Дербент - им чи культуралдин ивир тир шегъер я. Ам улкведин жуъреба-жуъре чайрай ватандашривай къвез жедай туристилин чехи централдиз элкъуын герек я. Квездиз чизвайвал, Россиядин Президент Владимир Путин ва улкведин Гъукаматдин Председатель Дмитрий Медведев да Дербент шегъердин юбилейдин мэрекатар 2018-йисалди давамарунин гъакындан къарап къабулна. Им чна юбилей са юкъуз-алай 19-сентябрьдиз - сувар хызын къейдда лагъай чал я. Амай вири вахтунда чна дурумлудаказ къалахада ва шегъер вилик фин, туризмдин жильтедай адан мумкинвиллер артух хын ва ада инвесторар желб авунин дережа хаж хын патал вири крат ийида. Сувар кылыле тухуналди, чна Дербент гележегда вилик финик рум кутада", - къейдна вице-премьерди.

Совещанидин иштиракчийри Дербентда транспортдин, культурадин ва яшайишдин талукъ тир къурулышин имараттар гъазурвиллиң дережа вереверидна. Мярекатдал асул доклад РД-дин Гъукаматдин Председатель Абдулсамад Гъамидовна авуна. Ада юбилейдин серенжемрих галаз алакъалу вири речкерай, санлай къачурла, къалахада ақалтларлавайди къейдна.

"Кеферпатаң Кавказдин кратин рекъяй РФ-дин министерстводи шегъердин рекъерва паркар юбилейдиз гъазурун патал пулдин тақыттар чара авунин барадай вичин хиве тунвай везифаяр тамам дережада къилиз ақында. Дербентдин юбилейди чадин ағалийриз яшайишдин лайихлу шарттар тешкилнис күмек гун вахибу я", - къейдна Кеферпатаң Кавказдин кратин рекъяй РФ-дин министрдин заместитель Одес Байсултанова.

"Дербент - им гъакынкъатдани тариҳдин метлеб авай надир чка я. Ада дуньядин мединиятдин тариҳдин ирс, чалай виликан неслир авур крат саламатдиз хуъза, гъавилий адан къамат арадал хуънху лап вахибу метлеб ава. Дугъри я, шегъердин югъ къейддалди вири къалахада ақалтлариз жедач. Амма, къалахада агууда лутъуз, теслача хуунин лазимвални ава. А къалахада вахтуналди ақвазарун ва юбилейдилай гульбъуныз секиндаказ, дуъзгүн ери аваз давамарун герек я. Эциз гъиле къунвай чаярни, суварин мугъманлиз къуласузвал тежедайвал, лазим тир гъалдиз гъун герек я. За мад сеферда тикрарзана, им мукъват тир са шумуд 10-йисан къене Дербентда хъсанвилих кылыле фидай дегишвилир анжак эвэл я", - къейдна Сергей Меликова.

Совещанидин иштиракчийри юбилейдин серенжемрин сергъетда аваз къилиз ақудай планарни раижна. Кылди къачуртла, Россиядин маса регионрин иштираквални аваз Дағъустандин милли культуралын вири сеняткарвилерин фестивалдиз гъазурвал ақвазва.

Суварин мэрекатра ағзурралди мугъманри, гъа гъисабдай чи улкведин 40 региондай, Азербайжандай, Түркиядай, Ирандай тир делегацийри иштирак авун гъазлемишава.

"Къе неинки шегъердин аллатай вахтарикай, гъакыл гележегдикай, Дербент вилик тухунин стратегиядикай фикир авун лазим я. Шегъерда алай аямдин яшайишдин къурулушар арадал түн герек я. Кылди къачуртла, Дербентдин аэропорт түккүүрүнин планар ава. И проектдиз РФ-дин Гъукаматдин Председатель Дмитрий Медведев да къуват гана. Эгер Москва-Дербент рейс - и шегъердиз къведай, адаа килигдай ва ана ял ядай мумкинвал гудай рейс - аваз хъайитла, гъич тахъайтла, ял ядай ийкъара туристрин сан гъакынкъатдани гъвечици жедач", - къейдна РД-дин Кыл Рамазан Абдулатипова.

Заседанидин нетижайрал асаслу яз Александр Хлопонина, совещанидин маса иштиракчийри юбилейдин серенжемриз гъазурвал акунвай дережадиз рази жедай къимет гана.

Къизлярдиз сиягъат

чи корр.

4-сентябрьдиз РФ-дин Гъукаматдин Председателдин заместитель Александр Хлопонин, Кеферпатаң Кавказда РФ-дин Президентдин патай тамам ихтияр ганвай векил Сергей Меликов ва РД-дин къиль Рамазан Абдулатипов Къизляр шегъердиз фена.

Делегацияди шегъерда Пак Георгийдин килисадын кылды чүгүнга. Ана баъса мугъманар Махачкъаладинни Грозныйдин Епископ Варлаама къаршиламишна. Абуру къейд авурвал, республикадин Кыллин күмекдади Дағъустанда мукъвал-мукъвал са шумуд региондин жегъиприн иштираквал аваз жуъреба-жуъре динрин векилри чехи форумар кылыле тухузва. Александр Хлопонина ихтияни серенжемар тухунин тереф хвена ва а мэрекатдала.

Ахцеңгъийрихъ галаз гульбъуыш

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцеңгъа РФ-дин Госдумадин депутат Мамед Мегъамарови АБАСОВ районэгъийрихъ галаз гульбъуыш хъана. Мярекат, баъса мугъман хуш келмайралди кылыле тухузвай тешкиллүвиллини карчивиллиң еке къалахадай - регъбервиллиң чешнедай "Ахцеңгъ район" муниципалитетдин кыл О.Абдулкеримоваз чухсагыл малумарайдалай къулухъ ада улкведа ва дуньядада арадал атанин политикадинни экономикадин гъаларикай, РФ-дин Президент Владимир Путиннин Гъукаматдин Председатель Дмитрий Медведеван, гъакыл Сад тир Россия партиядин улкведин садвални аслу туширвал, халкъдин агъваллувал патал тир баркаллу кратикай итижлу сұйыбетта.

Ахцеңгъ райондин регъбер Осман АБДУЛКЕРИМОВА къейд авурвал, "Сад тир Россия" партиядин регъбервиллиқ кваз эхиримжи кыль 10-йисан къене районда хъсанвилихъ хъайи хейлини дегишилдер авказва. Кылди къачуртла, дағъулук хуъризис тухуванвай рекъер, тоқдин симер (ЛЭП) цийи хъувунва, клубдин гураар түккүүрна. Райондин сергъятдал, Гъурун къамун рекъель, зурба арка хажнава. Райбиблиотекада къелдайбурун зал ремонтта ва тадаракламишина. МФЦ-дин дарамат, Ахцеңгърин 1 ва 2 лагъай мектебра спортмайданар, вацун къерекъар хуъдай бандар эзигна. Сифте яз районда, гъакыл улкведа спортдин паркур жуъредай Европадин чемпионат, "Лезги сес" милли музықадин фестиваль, приздин фонд 100 ағзур манат яз, муллимрим конкурс тешкилна.

Мектебар ремонтун патал шаз район бюджеттадай 7 миллион манатдилай артух пул харжна. Райцентрада Ағъасиеван, Ағъмедован, Межидован, Яргы Мегъамедан, Алискерован, Герейханован тъварарихъ галай кучеяр гъунгүнин хъана. Вацун къере буругъ яна, аны хъвадай михы яд ақында. И ийкъара Байрамован күчеда 4 миллион манатдин къимет авай даяхдин цал эзигун патал документация гъазурнава.

Ахцеңгъ ял ядай паркар дуньшишун патал конкурс малумарнава. Хусуси инвесторар тир Палчаеврин тақытариҳъ Ахцеңгъ чарх алай 100-йисан мугъ реставрация хъувунна, Н.Гъазалиева Ахцеңгъ къуватту 3 электротрансформатор эзигна Ахцеңгъ газламишунин къалахада давамаруници ийкъара 300 къвал тібии газдин турбадик күттада.

Районда коррупциядин вилик пад къунва. Калука ФАП кардик кутуна, мугъ эзигзава, къвалериз тібии газ тухузва. Луткуна халкъдин ватанперес хва Жигерхан Сулейманован къуватралди зурба "Самур" комплекс кардик кутунва, хуър газламишунин къалахада башламишнава. Хуъртүрга "Просвещение" фондуниң (президент РФ-дин лайихлу муллар М.Абдулкеримов) гъисабдай надир спорткомплекс эзигна ишлемиш вахканва. Стхайри - Ширинови Чеперин хуър газламишнава ва икъл мад. Ватанперес карчийри чин бизнес хайи районда регистрация авунники ціл райбюджеттади А.Абдулкеримован патай 30

миллион, Пашаеврин патай 15 миллион манатдин күмек хъанва ва чадин бюджеттади хусуси инвестицияр желбунин къалахада давамарзана.

Трибуналихъ Мамед Абасов гала. Эхиримжи кыль 10-йисан къене яшайишдин четин шарттара халкъ сад авуна, агалкъунралди кылыле тухузвай тешкиллүвиллини карчивиллиң еке къалахадай - регъбервиллиң чешнедай "Ахцеңгъ район" муниципалитетдин кыл О.Абдулкеримоваз чухсагыл малумарайдалай къулухъ ада улкведа ва дуньядада арадал атанин политикадинни экономикадин гъаларикай, РФ-дин Президент Владимир Путиннин Гъукаматдин Председатель Дмитрий Медведеван, гъакыл Сад тир Россия партиядин улкведин садвални аслу туширвал, халкъдин агъваллувал патал тир баркаллу кратикай итижлу сұйыбетта.

Къенин гъакынкъат ахътнди я хын, анжак къенепатан мумкинвилерик чи умуд ква. Алай макъамда чи виридан вилик Дербентдин 2000 йис лайихлуда къейд авунин чехи вакъяна ква. Ахпа къадим Ахцеңгърин тарих, таъсиб хуънин, лишанлу и чак лайихлу дережада хажунин къайгъуну чүгүнна кланда. И мукъва Дербентдин юбилейдиз талукъ са мэрекатдал РФ-дин Гъукаматдин вице-премьер Александр Хлопонина лагъана: "Хъсан я, Дербентдин месэла гъялзана, гила Ахцеңгърин ва Гунибин патахъай вучдатла килинга кланда". Гъакынкъатдани, Ахцеңгърин тарихдин манаметлеб къе лайихлу къимет тагана ама. Эвелимжи нубатда, ина Николаян де-вирдин урус аскерринг къеле түккүүрнүн вахибу я...

Гульбъушада гъакыл райадминистрациядин кыл Мегъамедрауф Гъаниев, райондин "Возрождение" фондунин президент Къардаш Мамалиев, Ахцеңгърин хуъртүн кавха Рузвелт Гъамзаев, Ахцеңгъ МКУК "КДЦ"-дин директордин заместитель Абдулкерим Рагымов, районда жегъилтүрн парламентдин председатель Зейндин Абилов, ЦРБ-дин къилин дүхтүр Мери Исмаилова, 2-нумрадин мектебдин завуч Малик Мирзоев, тарихдин музейдин директор Ағъмед Дагъларов, "Жегъиль космонавт" аяларин бахчадин заведующий Селиян Эфендиев ва масабур рахана. Чин къуллугъдин везифайрикайни агалкъунрикай сұйыбетнүнхъ галаз санал 13-сентябрьдик сечкириз "Сад тир Россия" партиядин векилріз сезер гүніз зертна.

Эхирдай райондин регъбер Осман Магъмудовича вичин, райондин руководстводин, райсобранидин депутаттин ва вири районэгъийрихъ патай Ахцеңгъ къевдай вахт жағъурунай Мамед Абасоваз сағърай лагъана.

“Лацу дурнайрин йикъар”

1 ◀

Шаирдин сурал

Фестивалдин мярекатар Расул Гъамзатован сурал цуқвер эцигунилай гатлунна. Шаир фаракъатнавай Тарки-Тау дагъдин этегри бегъем са делегация фенвай. Адак РД-дин Гъукуматдин Председатель Абдусамад ГъАМИДОВ, РД-дин Кыилин ва Гъукуматдин администрациядин руководитель Рамазан АЛИЕВ, РД-дин Гъукуматдин Председателдин сад лагъай заместитель Анатолий КъАРИБОВ, Дагъустандин парламентдин сад лагъай вице-спикер Юрий ЛЕВИЦКИЙ, РД-дин Халкъдин Собранидин Председателдин за-

меститель Сайгидагъимед АГЪМЕДОВ, Махачкъаладин мэрдин везифаляр тамамарзавайди тир Муса МУСАЕВ, РД-дин культурадин министр Зарема БУТАЕВА, шаирдин мукъва-къилияр, ярар-дустар, санал къвалай юлдашар квай.

Гъульюнлай делегация Р.Гъамзатован тъварунихъ галай проспектдиз хтана ва ина шаирдиз хажнавай гүмбетдални цуқвер эцигна. Са къадар вахтунилай “Лацу дурнайрин” сувари Ленинан комсомолдин тъварунихъ галай паркунис “лув гана” ва фестиваль официальнидаказ ачухуниз талукъарнавай митинг хъана.

Халкъар садздавай мани

Мярекат ачухдайла РД-дин Гъукуматдин Председателдин сад лагъай заместитель Анатолий Къаривова “Лацу дурнайрин йикъар” Дагъустандин чехи шаирдин, камаллу на-сигъатчидин, мугъманперес дустунин экъу къамат эбеди чи риклер авайди тестикъарзай сувар тирди къейдана. - И суварихъ, - лагъана ада, - мад са къетенвал ава: ам дяведа телефон хайи гъар са женгчидиз малумарзай чухсагъулдизни элкъевенва. Р.Гъамзатован “Лацу дурнайрин” ширилдиз къиенвай, вири дуныядын машгъур хъанавай маниди чи рикъел Чехи Гъалибад къазанмишиз гъикъван агъур хъанатла хизва. Гъайиф хъи, алай вахтуна гзафбур чи рикелай айсарин игитви-лер алуудиз алахънава. Амма чна - Ватандин Чехи дявидин аскеррин невейри - Чехи шаирди чаз ирс яз тунвай крат давамарна къанда. “Лацу дурнайрин” образзи, виликдай хъиз, гилани инсанрин риклерик лувар кутазва, халкъар садздава. И кардин гъакъиндай лацу дурнайриз Россияда, Америкада, Японияда хажнавай гүмбетрини шагъидвалзава. Чна къе Дагъустандиз мугъман хъанавай виридаз хквашкалди лугъузва. Республикада “Лацу дурнайрин йикъар” къейд илиз гатлунайдалай къулухъ Дагъларин улькведа Россиядин, къепептан ульквейрин машгъур шаирарн писателар къват! жезва. Абуру дагъвияр урусрин ва дуныядин литературайрин кызилдин фондуунин яратмишурхъ галас танишарзава. И адат гележегдани давам жедайдак за еке умудар кутазва, - акъалтларна А.Къаривова.

Дагъустандин писателрин Союздин председатель, Дагъустандин халкъдин шаир Мегъамед АГЪМЕДОВАН фикирдалди, Расул Гъамзатован яратмишунриз Дагъустанда ва адалай къецепата гъамиша виниз тир къимет

гуда. - Шумуд лагъай сеферда чна дуњядин вири намуслу инсанрин “руъгъдин конституциядиз” элкъевенвай Расул Гъамзатован къелемдикай хкатнавай “Лацу дурнайрин” ширидин царап рикъел хизва. И мани неинки литературадин, гъакъни умуъурдин вакъия я. Алаш-булаш хъанавай девирда яшамиш жезвайчиз и маниди нубатдин сеферда дуњяди виридалайни исляъват вакиблу тирди тестикъарзава. Чи улкве жураба-жууре гъиллейралди къеве тваз алахънавай ма-къамда чна ватанпересвал ихътин манийри арадал гъанвайди ва къенин юкъузни хуввайди тъисзазава. Гъамзатован дурнайри къенин юкъузни алемдин винел лув гузва ва чавай мергъяматлу, къени хъун талабзава. Са гафуналди, “Лацу дурнайри” Ватан кълан хъун гъар са инсандин умуъурда виридалайни къилин ярж тирдакай лугъузва, - къейдана М.Агъмедова.

Россиядин писателрин Союздин сад лагъай секретарь, Р.Гъамзатован тъварунихъ галай премиядин лауреат Геннадий ИВАНОВА митингдин иштиракчияр тебрикуналди икъл гълан: “Гъурметлу дагъустанвия! Чун яшамиш жезвай заманада гъар са инсанди дявидиз рехъ тагана къланзавайди къатлузва. Эхиримжи агъзур йисуз Россияди вичин сергъятар, культура, адетар, халкъ къевелай хувзва. Дуњяди гъакъ тешкил хъанва. Зи фикирдалди, вичин пак, гъа са вахтунда мусибатдин “Лацу дурнайрин” маниди Расул Гъамзатова, дяведа телефон хайи аскерар рикъел хиз, гъа и кардикай къхизвай...”. Вичин рахунрин эхирдай ада Р.Гъамзатоваз бахшнавай ширил къелна.

Митингдал Р.Гъамзатован яратмишунрин важиблувилкай литературадинни тариҳдин “ВЕЛИКОРОССЬ” тъвар алай журналдин къилин редактор Иван ГОЛУБНИЧИЙДИ, Ка-бардино-Балкариядин писателрин Союздин председатель Муталип БЕППАЕВА, Дагъустандин халкъдин шаир Мегъамед ГъАМИДОВА ва масабуру чини фикирар лагъана. Митинг “Лацу дурнайрин” маниди акъалтларна.

Шаирдин къвале

мугъманвиле

Литературадин фестивалдин сергъятра аваз Дагъустандин парламентдин сад лагъай вице-спикер Юрий Левицкий, РД-дин Гъукуматдин Председателдин сад лагъай заместитель Анатолий Къаривов, Махачкъаладин мэрдин везифаляр тамамарзавайди тир Муса Мусаев, Россиядин ва Дагъустандин писателрин союзрин членар Расул Гъамзатован къевализ мугъман хъана.

Мугъманри чехи шаирдин мугъманпересвал, вафалувал рикъел хана, адахъ галаз хайи гуруушрикай съубъетна ва гъакъни алай аямдин литературадин месэлэяр веревирдна.

Р.Гъамзатован бажарагъдикай рахадайла, Дагъустандин писателрин Союздин председатель Мегъамед Агъмедова къейд авурвал, гъар тъи шаирдивай хъайлтлани садрани рекъин тийидай шириар къиз жедач. “Расул Гъамзатовалай, цуд ийсал алатайлани, инсанрин руъгъда гъахъдай, чипхъ теснифай вахтуна авай хътина важиблувал авай эсэрар арадал гъиз алахънава”, - лагъана ада.

“Лацу дурнайрин йикъар” суварин шадвилер гъульюнлай Гуниб, Хунзах районна, Каспийск, Дербент, Буйнакск шегъеррани давам хъана. Фестивалдин мярекатрик Россиядин хейлин пиллерай атанвай шаирри, писатели, общественный деятелри иштиракуни Расул Гъамзатован яратмишунар халкъдин гегъенш къатара сейли тирди нубатдин сеферда субутна.

Р.Гъамзатован Махачкъалада авай гүмбет

М.Агъмедова митингдин иштиракчияр тебрикзава

Анатолий Къаривов ва Салигъат Гъамзатова

Ислаягележегдин цирер

15-сентябрь-Дагъустандин халъарин Садвилин югъ

Дуствиледи, амадагвиледи

Нариман ИБРАГИМОВ

Къуд иис идалай вилик тайнарай ва чна хушвиледи къейдзавай Дагъустандин халъарин Садвилин йикъан сувар къетенди я. Чна амъвес, шадвал кваз къаршиламишава. Бес жечни, адахъ Дагъустандин халъарин садвал, стхавал мадни мягъемардай, тупламишдай бинеяр ава. Мегер идалай важибу, маналу маъсад ва гузел мярекат жедани! Дегъ девиррилай дагъларин, ягъварин, чурурин къужахда яшамиш жезвай гзаф миллетеин гележени, къисметни гъа садвиледи, гъвечи ва чехи халъарин арада авай дуствиледи, рафтарилил аслу я эхир. Гавилий иллаки къечи чаз мурадрин, къастарин, зегъметдин, рульдин садвал герек!

Дагъийирин садвилин садлагъи сувар къиле фейивал зи рикъел хъсандиз алама. Меркэздин Петрдин, Гъамзатован проспектар пайдахри, плакатри бозетмишнавай. Шеъзердин къилин майдан къетенди тукъурнавай. Юкъ амаз, вири къерхар республикадин районрин "майданри" къунвай. Медакадемиядин дара-матдин вилик зурба сельне хажнавай. Анилай къуд патахъ музикадин ван чклизай. Районрин "майданри" кардик акатайла, къилин майдан зурнайрин гурлу ва тутын сесери, маъкамри къачуна. Мегъарамдхурун, Рутул, Табасаран, Агъул, Лак районрин зурнечияр, на луъуди, бяъсина гъттана. Эхъ, зурнедив агаъдай музикадин маса алат авач. Адан сесер хайи шеърэгълияр къуд патахъ майдандихъ ахмиш хъана. Мегъарамдхурун ва Рутул районрин зурнечийрин устадвал ва гъват зурбади тир. Абурув агаъдай масадбур авачир.

Районэгълияр махачъвалавийиз гъилер ичли яз мугъман хъланвачир. Милли "майданрихъ" илифзавай шеърэгълийиз дагъийири иситлаяр, афарар, меҳхъультар, хипен ниси, къечияр, гузанар ва маса хъурекар, емишар, няметар теклифзавай. Къилинди - вирида рикъивай шадвалзавай, сада-садаз сувар му баракзавай. Кеферпатанни Кыбледин векилар чеб-чиҳъ илифзавай, садбуру масадбурун милли хъурекрикай дад аквазвай. Республикадин хейлин районрай ва шеъррой халъкин фольклордин манийрин, къульдердай колективар атанвай. Абуру няналди къилин сельнедал чин алақунар къалурнай.

Гила "Дуствилин къвал" тівар ганвай драматдин чехи залда Садвилин йикъан сувариз талукъарнавай шадвилин собрание къиле фенай. Анал а чаван РД-дин Президент ва гила РФ-дин Президентдин администрациядин руководителдин заместитель Мегъамедалы Мегъамедова республикадин халъкин, къенин ва пакадин йикъаз талукъ ихтилатар авунай.

- Садвилин йикъан гъакъиндай чна Дагъларин улькведин халъарин пуд лагъай съезддал малумарнай ва ингье къе суварни къиле тухузва. Ам чна гъар иисуз къейдда ва чна и юкъуз ялни яда, - лагъанай М.Мегъамедова. - И сувари чи обществодин культурадинни тарихдин къилин адет - Дагъустандин халъарин чур тежедай садвал ва душтвал тестикъарзава ва мягъемарзава.

Дагъустан чи улькведин гзаф къадарда миллетеин яшамиш жезвай ва са шумуд дин-диз къуллугъязавай инсанар авай ва са шумуд дин, цивилизация сад-садал туш жезвай виридалайни чехи чка я. Ина виш халъдин векилар ва жуъреба-жуъре чаларал разхазвай ағалияр ислягъвиледи яшамиш жезва. Гыя вахтунда хъайтлани абуруз санал рафтарвалдай чал жагъизва.

Исламдин, хашпара ва иудаизмдин динар гвай чи халъарин фадлай сад-садав ва милли адеттив гъурметдивди эгечдай къе-

тлен рехъ жагъурна. Вичиз хас тир къетенви-лер авай чи культура аварринни агуулрин, къумукъиринни даргийрин, лезгийринни лак-рин, рутупринни татрин, ногъайринни табасаранрин, урущинни азербайжанрин, чечен-ринни цлахурин - Дагъустанда авай вири миллетеин алемдиз тамашавай, адахъ эгеч-завай ва ам къабулзавай къетенвилерикай хранвайди я, - къейд хъувунай ада.

Дагъларин улькведиз атай гъар са мугъ-ман инанмиш жезва ва абуруз аквазва, ина умъур, яшайиш четинарзавай шартлар (къакъан дагълар, дагъарап, дереяр, жуъреба-жуъре чалар, динар, мишекъатвилер) гъикъ-ван артух яттани, лап дегъ девиррилай дагъ-вийрихъ садвилин идея хъайди я. Ам экономикадани, политикадани, культурадани авай. Гила ам чаз мадни артух хъана къланзава.

кутунач.- Хейлин дагъустанвияр илимдин, искусстводин, образованидин, спортдин дея-телар, военный резербар, хъсан карчияр, тарифлу дұхтурар ва государстводин дея-телар я. Абуру республикадилай къецени гъурмет къазанмишнава. Чи ватандашрин арада 90-далай виниз Советтин Союздин ва Россиядин игитар ава. 22 дагъустанвидай чи улькведин академийрин член-корреспон-денттар хъана. Спортдикай рахайтла, чи рес-публика Олимпиададин - 16, дүньядин - 75 ва Европадин 96 чемпион тербияламиш-на. Дагъустанвиири улькведен саки вири ше-гъерра, областра гъакъисагъвиледи, намус-лувиледи зегъмет чугвазва. Дагъустанвиири Ватан къеве гъттатай вахтараны игитвал, викъевал къалурна. 1999-йисузни чи ватан-дашри Россиядин Федерациядин битаввал,

Яшайишдин муракаб шартлари Дагъустандин халъариз садаз-садакай къумек жедай, садвал мягъемардай мумкинвал яратмишна. Дагъустандин са пипле текил, масана емишар, ципицлар гъасилзавай, дагълара хи-пехъянвилел, мадларвилел, сеняткарвилел машгуль жезвай. Экономикадин сих алақай-ри, къультурадин мукъавили, яшайишдин ва амадавилин алақайри тестикъарзавайвал, государводин къурулушар кардик квачиртлани, политикадин жиғъетдай халъар къильдик-къильдик яшамиш жезвайтлани, абуру садрани чи-чиҳъ галаз дявеяр авунач.

Гыя са вахтунда, Дагъустан лугъудай ульк-ке хаталувилик акатайла, миллетеиз, хан-лухриз, кефердиз, къибледиз тамаш тавуна, вири санал душмандин хуруз экъечизавай. Гзаф сеферра абуру чин садвал, тупламишвал къалурналди, къецепатан душмандар хайи макандай катар хъувуна. Тарихди чаз ихтиин альвальатриз талукъ важибу хейлин мисалар тунва. Инал зун анжак садакай рахада. Дагъустандални гъужумай, алемдин шағъ жез къланзавай Ирандин шағъ Надир къушун-риз Дагъларин улькведен чилел сурар жаъана. Эхиримжи женгерни Турчидағъдин ва Андаладин къваларив къиле фена. Вири миллетеиз къегъал рухвайрикай ибарат тир дагъви къушунри иранвийиз рикъелай тефида ягъунар къуна ва Надир вичин амуқъаярни галаз Дагъустандин чилелай кат хъувуна.

Советтин девирда дагъустанвиири чи улькведен вири халъарихъ галаз виликди камар къачуна. Абурун патай лугъуз тежедай хътиин къумек агаъкай вахтарни гзаф хъана. Залзалаир хайи 1966 ва 1970-йисар рикъел хкин. Улькведен вири пиплерай эцигунардай материалар, продуктар ва маса шейэр реке туна. Вишералди устларри Махачъкалада цийли поселокар, хурура школаяр ва маса дараматтар эцигна. Дуствилин, амадавилин ихтиин алақайра чаз исяддани герекзава ва республикадин къил, гъукмат гъахтиин ала-къаяр гъеъеншардай рекъерихъ къекъзвеза.

Разивиледи лугъуз къланзава, чи ульк-вилик финик дагъустанвиири тімил пай

садвал хъунин мураддалди международный террористрин бандайрин гъужумар алуна.

Са рахунни алач, Дагъустан ина яшамиш жезвай виридан умуми къвал я ва вирида сад хъиз ам хъунни, яшайишдинни экономикадин жиғъетдай абад авун патални зегъмет чугун, алахъун лазим я. Рикъел а чавуз Каспийск шеъзердин образованидин управленидин начальник тир Людмила Левицкаяди лагъай га-фар хъквеза.

- Чна ақылтазавай ва гилан несилидик садвилин, ватанпересвилик рульг куттадай къвалих геъеншарна къланда. Зун Дагъустанда хана ва чехи хъана. Садани зал туб тукъуриз "вун урус я" лагъайди туш. Бес вучиз гила икълугъузва? Вучиз ихтиин чқадал атанва чун? Вучиз са гъихтиин яттани гъвечи дестейри вири республика къурхулувилик кутунва? Мегер чалай абурун вилик пад къаз алақадачни? Алакъда, чна школайра цийи къилелай дузыгъун къвалих тешкил хъувуна, лап хъсан чирвилер ва тербия авай жеъильлар умъурдин рекъел ақыдана къланда. Муаллимрив чин зегъметдиз килигай мажиб ага-къарна къланда. Чун гъикъван къени, гъурметлу, дустлу, савадлу хъайтла, чи садвални, стхавални гъакъван мягъемди жеда.

Къве иис идалай вилик садвилин сувар табрикли, РД-дин Кыл Рамазан Абдулатипова лагъана: "Чи умуми тарихдив пары гъурметлувилелди эгечуналди, баркаллу ва бедбахтили вакъиайрикай тарсар хууданлди, чна гъамиша чи улу-бубайрин адетрикай, тәжрибадикай менфят къачузва. Ихтиин алақайри, ерири чаз миллетеиз арада виридалайни къиметлу ивирадир тир ислягъвал, меслятвал хъуз къумек гана. Садвилин югъ - им гъар садаз мад сеферда чи садвал къимет авачир къазанмишун тирди, ам пакдиз хвена къланзавайди къалурзазвай вакъия я".

Гъахълу гафар, фикирар я. Инанмиш я, абурун пад са дагъустанвиидини къул чуг-вада. Гыя вахтунда садвални мягъемди, стхавални сихди, дуствални жумартлуди, ачуҳди жеда. Ша чна вирида хайи республика ва гъар са дагъустанви патал къени крар ийин.

Дагъустан вилик тухун патал - 137 миллиард манат

Россиядин премьер-министр Дмитрий Медведев "2025-йисалди Кеферпатан Кавказдин федеральный округ вилик тухун" тівар ганвай госпрограммадин Дагъустандиз талукъ паюнк алабаяр күхтунва. Идан гъакъиндай РФ-дин Гъукуматдин сайтда хабар гузва. Подпрограммадин сергъятра аваз Дагъустандив 2016-2025-йисара федеральный бюджетдай 70,9 миллиард манат, региондин бюджетдай, гъакъни бюджетдилай къецяй тир чешмейрилай 66,3 миллиард манат пул агақъда.

Малumatda къейдзавайвал, цийи подпрограмма къилиз акъудуни Дагъустанда къалахдин цийи 76 ағъзур чка тешкилдай, бейкарвилин дереке 3 процентдин ағъзардай, ағалияр яшамиш жезвай 128 пунктнин алаба яз газ тухудай мумкинвал гуда.

Подпрограммада промышленность, транспортдин логистика-дин, агропромышленный, балу-чи-вилин майишатдин ва энергетика-дин комплексар вилик тухунхъ реке тунвай серенжемар къилиз акъудун къалурнава. Муниципальны тешкилдатриз газ тухун, гъакъни республика яшайишдин жиғъетдай вилик финин месэләяр гъялун, гъа гъисабдай образованидин ва здравоохраненидин объектар эцигун къалурнава.

Подпрограммада Новолак райондин лак ағалияр яшамиш жедай цийи чқадис акъудун ва Азербайжан Республикадин Храх-Уба ва Урьян-Уба хуърерин ағалияр Дагъустандин территорииядиз хун къалурнава.

Конкурс малумарнава

Россиядин миллиетдин садвал мягъемарун ва Россиядин халъарин Садвилин йикъан сувариз талукъарнавай шадвилин собрание къиле фенай. Анал а чаван РД-дин Президент ва гила РФ-дин Президентдин администрациядин руководителдин заместитель Мегъамедалы Мегъамедова республикадин халъкин, къенин ва пакадин йикъаз талукъ ихтилатар авунай.

Конкурсда иштирак авун патал Россиядин халъарин милли культурыяр вилик тухунин, жуъреба-жуъре динрал амалзавайбура санал къалахунин гъакъиндай 2014-йисан 1-августидилай 2015-йисан 1-августадали теле- ва радиоэфирдиз ақътатай, СМИ-рин официальный интернет-ресурсда чка гайи материалар теклифиз жеда.

Къвалих 2015-йисан 15-сентябрдади къалурзазвай наградаляр гунаштадай 2015-йисан 30-ноябрдиз Москвада къиле фида.

Конкурсдиз къвалихар агақъарунин къайдадиз талукъ делилар WWW.smirtvorez.ru сайтда ва конкурсынк къил кутурди тир милли журналистикадин Гильдиядин WWW.nazassrnt.ru сайтда ава.

Ирид ѹисуз агъалийрин къайгъуда

ЕДИНАЯ
РОССИЯ

Хийир ЭМИРОВ

Дагъларин улькведин меркезда "Сад тир Россия" партиядин председатель Дмитрий Медведеван общественный региональный приемный кардик кваз ирид ѹис хъанва. Ада вичин къвалах акл тешкилнава хъи, датланна Россияндин Федерацияндин Государстводин Думадин, Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин депутати, РД-дин Гыкуматдин членри, ведомствоирин, карханайрин, идараирин руководителри яшайишдин ва хуси жуъребажуъре месэлэяр гваз къвездай агъалийр къабулэава, абуруз күмек гудай рекъер жагъурзана. Общественный приемныйдин квалах тешкилай ийкъалай инихъ адаз РД-дин Халкъдин Собранидин депутат, РД-дин Халкъдин Собранидин Председателдин заместитель Сейфулагъ ИСАКЬОВА регбэрвал гузва. Ада чаз, общественный приемныйди республикадин агъалийрин арада гъихътин чка къазватла, гъадакай сүгъбетна.

- Квэзи чизвайвал, региональный общественный приемныйди 2008-йисан 2-сентябрдилай республикадин агъалийр къабулзана. Алтатай ирид ѹисан къвалахдиз фикир гайила, лугуз жеда хъи, чи гъвечи колективдилай Владимир Путина общественный приемныйрин виллик эцигнавай везифаяр къилиз акъудиз алакъязана. Яни ада чкайрал общественный приемныйяр тешкилунин проект ульквердиз кечирмишзана, гъя идалди халкъ патал ачух власть ачухди хъун таъминарзана, улькведа ва гъак регионда къиле физай гъалариз чли къимет гудай мумкинвилер арадал гъизана. Общественный приемныйрин институт "Сад тир Россия" партиядин лап менфигтэй проектийр сад я. Чи алахъунар себеб яз партиядин, властдин ва гражданрин арада авай алакъяр ийсалай-суз хъсанарзана. Вичин вахтунда Владимир Путин

куунвай рехъ гила партиядин председатель Дмитрий Медведева давамарзана.

Улькведин общественный приемныйрин къуруулушдик акатзавай региональныйчи идари республикада къиле физай политикадин, экономикадин, культурадин гъаларикай партиядин центральный аппарат хабардар ийлизай кар алай са хел хъанва. Идахъ галаз сад хъиз талукъ пешекаррин ишираквални аваз жуъреба-жуъре темайрай агъалийрихъ галаз гуруушмийлер тешкилзана. Ида приемныйдиз къвездай агъалийриз Дағъустан Республикадин Гыкуматдин членрихъ галаз чинчинал гуруушмий жедай мумкинвал арадал гъизана. Идалай гъеири, чна республикада кардик квай федеральный вири управленийрихъ ва государственный инспекцийрихъ галазни санал къвалахунин алакъяр тайнарзана.

Агъалийриз жуъреба-жуъре месэлайрай, хилерай меслятар, теклифар гудайла, чна депутатрикайни менфят къачузва. Ида хъсан нетижайр арадал гъизана. Къейд авун лазим я хъи, чалай республикадин саки вири муниципальный тешкилатрани чкадин приемныяр тешкилиз алакъязана. Инанмишвиледи лугъуз жеда хъи, "Гъар са касдиз күмекдин гъил яргъи авун, гъар касдив агалкъун" лишандик кваз партиядин стратегия ульмуурда агакъуралди къилиз акъудзана. Общественный приемныйдиз къвездай агъалийрин вири дердияр чна веревирдзана, гележегда абуруз ухшарбур тахъун патал.

Делилир успатзавайвал, общественный приемныйди алатай дэвирда цуд агъурдалай виниз агъалияр къабулна. Абурукай 2141 касди яшайишдин къвалахдади таъминарнин, 1211 касди коммунальный къуллугърихъ галаз алакъалу месэлайрин, 1077 агъалиди къвалахдин, мажибин, 991 касди соцбеспеченидин месэлайрин, 954 агъалиди образованидин жигъетдай арза, чин дерди - гъал авуна. 3072 касдиз тамамвиледи чин месэлэяр гъялиз күмек гана. Гзаффбурув тайин ва пешекарвилэнд жигъетдай меслятар агаъкъяна.

"Сад тир Россия" партиядин

региональный общественный приемныйди общественный алакъяр гегъеншарунин жигъетдайни датдана къвалах тухузва. Ина юридический месэлайрай пулсуз меслятар гузва. Идахъ галаз сад хъиз талукъ пешекаррин ишираквални аваз жуъреба-жуъре темайрай агъалийрихъ галаз гуруушмийлер тешкилзана. Ида приемныйдиз къвездай агъалийриз Дағъустан Республикадин Гыкуматдин членрихъ галаз чинчинал гуруушмий жедай мумкинвал арадал гъизана. Идалай гъеири, чна республикада кардик квай федеральный вири управленийрихъ ва государственный инспекцийрихъ галазни санал къвалахунин алакъяр тайнарзана.

Агъалийриз жуъреба-жуъре месэлайрай, хилерай меслятар, теклифар гудайла, чна депутатрикайни менфят къачузва. Ида хъсан нетижайр арадал гъизана. Къейд авун лазим я хъи, чалай республикадин саки вири муниципальный тешкилатрани чкадин приемныяр тешкилиз алакъязана. Инанмишвиледи лугъуз жеда хъи, "Гъар са касдиз күмекдин гъил яргъи авун, гъар касдив агалкъун" лишандик кваз партиядин стратегия ульмуурда агакъуралди къилиз акъудзана. Общественный приемныйдиз къвездай агъалийрин вири дердияр чна веревирдзана, гележегда абуруз ухшарбур тахъун патал.

Региональный общественный приемныйдин коллективиди Дағъларин улькведин агъалийрин патай ихтибар ва гурумет къзанмишнава. Ида чаз мадни хъсандин ва гъевесдивди къвалахдай къуватар гузва. Къечун къзанмишнавайдал алакъазун дүз туш. "Сад тир Россия" - им властдин ва жавабдарвиллин партия я. Гъакл хъайила, Дмитрий Медведеван общественный приемныйди инлай къулухуни улькве агад хъун патал чи агъалийрихъ галаз санал къвалахда ва абуруз тайин тир рекъерай вири жуъредин күмек гуда.

Хуърерин администрацийра Мурад - аваданламишун

Нариман КЪАРИБОВ,
РФ-дин журналистрин
Союздин член

Дербент шегъердивай са акван яргъа тушир дүзен чуълда, къваликъвалаз яна, са шумуд цийи хуър экъя хъанва. Вирибурун тъварар за къадач, анжак Ростов-Баку федеральный шегърединни ракын реекин арада экъя хъанвай Докъузпара райондин Агадан хуърькай къхин къетнә.

Агаданда дустар, чир-хичирав газа хуънин килинга, заз лап гъя жуваз лазим тир сүбъетчини фаджагъана - хуърун кавха. Инин администрациян къил, жегыл пешекар Бахтияр Мегъамедрагымов.

Заз фад таниш жедай, ихтилатдик экчидай, дамах гвачир инсанар пары къанда. Бахтунах хъиз, Бахтияр Мегъамедрагымовни гъахтын ксаракай хъана. Кавхадин кабинетдиз чахъ галас Агадан хуърун виликан администрациян къил, гила Докъузпара райондин общественный палатадин председатель Дадаш Мирзеагъаевич Дадашевни, ашукъ Осман атана.

Асас сүбъет башлашибалди вилик за Бахтияр Мегъамедрагымовав ихътиин суал вугана: Цийи хуърун тарих гъихътинди я? И чкадал агъалийри гъик бине кутурди я?

- Алай вахтунда квэз аквазай и хуър алай чка Мискискарин хуърун Мирзебег Ахундован тъварунихъ галай колхоздин къышлахрин чилер тир.

Вирида малум тирвал, 1960-ийсалай эгечина Дағъустанданы газа колхозар совхозиз элкъуль хъувуна. Гъя ик, М.Ахундован тъвар алай колхоздикайни "Мискинджинский" совхоз арадал гъана. Рикел хъана къанда хъи, а члавуз къышлахар яз цийиз арадал атанвай со-входдин къвачихъ 1430 гектар чилер галкъурнавай.

Зегъметдал рикл алай мискискарвийри и мулкара неинки лапагар ва ири карч алай гъайванар хуъзвай, гъакл гаттаринни гатун варца-ра саларни цазвай, багъ-бустан кутурбүрни тимил тушир. Гъя ик, и мублагъ чилел са гъвеччи хуър - абуру чли лугъудайвал - хоторни арадал атана.

Малум тирвал, 1966-йисуз чи халкъдин винел хабарсуз завал атана. Къиблепатан Дағъустанда залзала хъана. И бедбаҳтили дагъвийрин газа эрзиман планар чурна. Дағъдин са къадар хуърерин агъалияр, хай ери-бинеяр, атабуйтарин юрдар тұна, цийи чайрал күч хуънин мажбур хъана. Гъелбетда, и жигъетдай тъкуматдини газа күмекар гана. Мискискарин ина текдиз амукъянач. Агъул, Ахцегъ, Рутул ва са бязи маса районрайни иниз залзалаи зияндар гайи са жерге хуърерин агъалияр күчарна: Мичегърин, Хъларин, Курғарин, Ихрекрин, Хинерин, Фиярин.

- Гила ина, - давамарна Б.Мегъамедрагымова, - гъя күннени шадвалзавай - дуствилин Чехи

хуър - арадал атанва. Алай вахтунда Агадан 700 майишатдикай ибарат я, хуъре яшамиш жезвай агъалийрик къадар саки 3500 касдив агаъкъана. Агаданвир хъвадай ва майишатдин къвалахра ишлемишдай целди бес къадар таъмин я. Са вахтара баябан чил тиртла, гила къаду бағыдиз, салариз, веъкин къурухиз элкъьевна. Са гафуналди, хуър вичел алай тъварциз лайихлу я. Хуъре 400 аял патал юкъван мектеб (ана 75 муаллимди агаданвирин балайриз чирвилер гузва), спортдин школа, газопровод, аял-

Чехи диявада телефон хъайи хуърунвийрин гъурметдай эцигнавай гүмбет

рин бахча, амбулатория, ашукъирин къвал, ктабхана, краеведенидин музей, алакъадин отделение кардик ква.

Къейдна къанда хъи, Агадан хуърун саки вири күчейра чиргъава. Хуърун къил Бахтияр ихтилатдир малум хъайайлар, мукъвал ийсара күчейра къир цунин пла-нарни ава. Гъелбетда, Докъузпара райондин къил Керимхан Абасован ва маса талукъ тешкилаттин күмекни галаз.

Агадан хуърун собранидин къурулущда 11 кас депутаттар ава. Абуру администрациядиз, жемятдин алакъайдай күмекар гузва. Вахтунда заседанияр эвер гузва, анрал хуърун, жемятдин кар алай месэлэяр тъязава, пазим тир серен-жемар къабулзана.

Хуърун администрация, депутаттин коргут сечкичийрихъ, хуърун жемятдихъ галаз сих алакъада ава. Абуру гузватапшурғар, къалурзавай меслятар фикирда къазава, къвалахда ишлемишзана.

Эхиримжи вахтара чи республикадин Гыкуматди хуърерин ва шегъеррингин чайра чилер дүзекъада, хийирлудаказ, менфятлудаказ ишлемишун, халкъдин и бағыа эмнени вара-зара авуниз рехъ та-гун патал къети серен-жемар къабулзана. Махсус къаардалди чилерин чөхе пай чайрин администрациирдин ихтиядра вугузва.

Агадан хуърун администрациядиз, жемятдин ихтиядын гила 570 гектар чилер гъамишалуғъ яз вуганва. Чкадин администрациядиз, депутаттири ва жемятти и чилер чин хайи хуър мадни агаданламишунин рекъе ишлемишунук умуд кутазва.

Мусурманрин садвал - халъарин тежриба

Дагъви ШЕРИФ

Дагъустан Республикадиз къепатан ульквейрай мусурманрин зурба алимар. Мусурманрин алимарин Виридуңыздын союздын членар: исламдин "Аш-Шарика" университетдин профессор, доктор, шейх **Мугъаммад Мустафа Аз-Зухайли** (Сирия), шариатдин илмрүн доктор **Усман Умар Мугъаммад** (Сирия), "Аль-Азхар" университетдин профессор, доктор, шейх **Мугъаммад Магъмуд Агъмад Гъашим** (Египет), Кувейтдин вакуфрин ва исламдин кратин рекъяй министрдин советник, шариатдин илмрүн доктор, **Усман Агъмад Абдурагым** (Египет) атанды.

Махачкъалада абуру гъар жууре гуруушар тешкилна, бязи вузриз мугъман хана. 3-сентябрдиз Дуствиллин квалин конференцийин залда "Мусурманрин садвал мегъекемарунин рекъяй халъарин тежриба: алай девирдин жууреяр ва къайдайр" темадай чөхи конференцияда иштиракна.

Мярекатда Дагъустандин муфтийдин заместитель **Агъмад-гъажи Къахаев**, Махачкъаладин Жумия мискиндик имам **Мегъамедрасул-гъажи Саадулаев**, РД-дин Халъдин Собранидин комитетдин председатель **Камил Даудиев**, печатдин информациядин министрдин заместитель **Зубайру Зубайруев**, РД-дин намусдин азадвилин ва диндин организацийих галаз санал квалахунин рекъяй комитетдин председатель **Сулейман Мегъамедов** авай.

Дагъустан Республикадин муфтийдин патай тебриқдин чар Агъмад-гъажи Къахаева келна. Ам мусурман касдин эдебриз талукъди тир.

Мугъаммад Магъмуд Агъмад Гъашима чеб къунагъламишунай республикадин рөгъберриз чухсагъул лагъана ва алай девирда ихтигин мярекатрин важиблувал, метлеблувал къейдна.

Ада вичин рахунра къейдайвал, эхиримжи вахтара мусурманрин уммади четинвилер гъиссава. И кардин себебни, ада давамарайвал, бязи ксари, ислам дин сиве вугуз, гъар жууре тахиркарвилер авун я. Идалайни алаба яз, чип-чеб чөхи алимар я лугъуз къекъвезэвай бябибуру чин хуси фикирар шариатдинбур я лугъузва, шариатдикай далда къуна, абуру инсанрал илтізэва.

Бағы мугъмандин рахунар А.-гъажи Къахаева таржума ийизвай ва вичин патай алаба яр күтәзвай.

Нубатдин гаф рахай Мугъаммад Мустафа Аз-Зухайлиди Дагъларин

ульквела вичел еке чирвилер авай инсанар гъалтзавайдал гъйранвал къалурна. Ада, Дагъустандын чилелай пайгъамбардин женгинин юлдашар фейидакай лагъайла, вичиз пары итижу хәйиди къейдна.

- Къе Аллагъадин эмирдальдына ина мусурман ульквейрин ва Дагъустандын машгүр алимар, общественный деятелар кватах ханва. Им гъя женгинин юлдаши и чилел тухтай квалах давамардай мумкинал я, - лагъана алимди.

Ам ислам диндин, Аллагъадиз кълан хъунин, шариатдин бязи месэлайрал акъвазна, абуруй гөгъенш субъетарна.

- Исламдин дигар гъульжет алачирбүр, Къуранда ва Мегъамед пайгъамбардин суннада чка къунайбур я, - давамарна ада.

Алими жигъаддикай, алай вахтунда мусурманин ульквейре авай гъаларикай, Дагъустандын авай мумкинвилерикай субъетарна.

Жигъаддикай ихтилат кватайла, Усман Агъмад Абдурагымда гъавурда турвал, алай девирда бязи жеғьили, жигъад сиве вугуз, вири дүньяда ийизвай квалахар исламдин, шариат кваз такынхъ ва эсиллагы а кратин гъавурда тухъунхъ галас алакъалу я.

- Эгер жигъаддин нетижада зарар жезватла, чавай инаншивиледи, ам гъарам я лугъуз жеда. Гъакни жигъад гъарам я, этер рөгъбердин ихтиярар авачир ва я диде-буба акси яз, абурун ихтияр авачиз фена диявэрт ийиз хъайлита, - лагъана Агъмад Абдурагымда.

Алими къудакай са мазъабдин рехъ давамарунын субъететна. Усман Умар Мугъаммада, и месэлдай Мегъамед пайгъамбардин умъурдай мисаларни гъана, гөгъенш доклад авуна.

Эхирдай ада конференциядин къара көлна.

Конференциядилай гульгъульниздан иштиракийих галас хайи субъеттрай чир хайивал, Усман Умар Мугъаммада ДГУНХ-дин студентрих галас гуруушдални жигъаддикай ихтилат куднавай ва ада къейдайвал, къайдайрай экъечина, Сириядиз ва Ливиядиз физ, яракъ гъиле къуна, террористрин патал алаз диявэрзәвайбур жигъадистар я лугъузва. Амма гъакъынкъатда ана къиле физвай крат жигъаддин патаривайни фенвач.

- Са мусурмандин маса мусурман яна кын - им жигъад туш. Жигъад - им паталай ватандал гъукумайла, мусурманар чин квала-югъ хузы квачел къарагъун я. А ульквейра исята къиле физвай крат исламдикъ галас гъич са журедин алакъаданы авачирбур я.

Хийир ЭМИРОВ

Малум тирвал, гъар йисан 3-сентябрь Россия-дин Федерацияда терроризмдих галаз жэнг чүгүнин карда рейсадвилин югъяз къейдзава. Дагъларин улькведени и юкъуз террористрин, экстремистрин вагъши гъерекатрик телефон хъяйбур рикъел хизива.

Июгъ 2004-йисан 1-3-сентябрдиз Беслан шеърда террористри авур инсафсуз гъерекатдих галаз алакъалу яз тайнарна. Школада аялар, музалимар, диде-бубаяр къур террористри 300 касдин чандыз къаст авуна. Идал къедалдини ва ахпани Буденновска, Первомайскда, Буйнакска, Волгодонска, Москвада ва масанраны террористрин въерекатар къиле тухвана ва цүдради инсанар телефон хъана.

Террордин къурбандар рикъел хуунин ва терроризмдих галаз жэнг чүгүнин карда рейсадвал къалурунин мураддалди Махачкъала шегъерда "Сад тир Россия" партияди, регионрин уртах "Зун Президентдин күмекчи я" общественный организацияди, РД-дин жегъилприн кратин рекъяй, печатдин ва информациядин министерствойри хейлин мярекатар къиле тухвана.

Иккى, меркездин жегъилар шегъердин къилин күччайра терроризмдиз, экстремизмдиз акси плакатар, лозунгар газа къекъевна. Вишералди студенттар, волонтерар, общественный гъерекатрин активистар Расул Гъамзатован күччадай түз къуллугъдин везифа кылиз акъуддайла телефон хъайи МВД-дин къуллугъчириз эцигнавай мемориалдин патав фена ва анал цүквэр эцигна.

Кватах хъанвайбурун вилик Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председателдин заместитель, генерал Рамазан Жафаров рахана. Терроризм, экстремизм ислять халъар патал лап хаталу гъерекат тирди къейд авуналди, РЖАфарова лагъана: "Им неинки улькведин конституционный къурулушдиз къурху гузтай, гъакъ зегъметчи инсанриз газа зиянр гузтай вагъши гъерекат я. Хъсан кар ам я хыи, эхиримжи вахтунда МВД-дин, ФСБ-дин управленийрих ва къайдаяр хъдай маса ведомствоирх галаз санал терроризмдиз акси яз Дагъустандын обществони къарагъна. Террор себеби яз телефон хъайибур рикъел хуунин къенин мярекат жегъилприн организацийри тешкилуних къетен метлеб ава. Ида анжака са кардин гъакъындаш шагындашлана: чи жегъилар дүз рекъе аваз физва. Зун инаншия я, Дагъустандын обществодин ва къайдаяр хъдай вири органын умуми алахъуралди, къуватралди чна терроризм лугъудай вагъши гъерекатрал тъалибвал къазаншида".

Мярекатда иштиракай РД-дин МВД-дин министрдин везифаи вахтунанды тамамарзаяв генерал-майор Василий Салютина къейд авурвал, эхиримжи къада ийисуз МВД-дин къуллугъчирин къайдаяр хъдай маса къурулушрих галаз санал бандитрин чинебан дестейриз акси жэнг чүгвазва.

- И вахтунда, - давамарна ада, - вишералди боевикар тергна, цүдради терактрин вилик пад къуна, ағзуралди яракъяр вахчуна. Гъайф хыи, бандитрих галаз чүгвазвай жэнг чүгвазва.

Перишан нетижаяр галайди жезва. Чи ківалахдин юлдашарни телефон жезва. Бандитрих галаз тухузвой женгина абуру дириашал, утыквемал къалурзава. Квезни малум тирвал, бандитрин дестейрих галаз викъегъивиледи жэнг чүгур 17 дагъустандыз Россиядидин Игитвилин тъвар гана. Абурукай 15 касдиз - къейидалай күлхүх. Зун инанши тирвал, ихтиин рухваир Дагъустандын халъвары садраны рикъелай алушдач.

МВД-дин къуллугъчирин гъуреметдай эцигнавай мемориалдан кватах хъанвайбуру са деки-къада секинвал хвена, ахпа жегъилри цавуз шарар ахъайна.

Терроризмдих галаз жэнг чүгүнин карда рейсадвилин йикъян нубатдин мярекат "Ак-Гель" паркда урус интеллигентриз хажнавай мемориалдин майдандални къиле фена. Ам Махачкъала шегъердин администрацияди, меркездин культурадин управлениди, "Сад тир Россия" партиядин региональный отделениди тешкилнавайди тир.

Боевикрин, террористрин гъерекатар себеби яз телефон хъайибур рикъел хизив, абурун гъуреметдай чими гафар лугъуз памятникдин патав "Сад тир Россия" партиядин членар, шегъердин администрациядин къуллугъчир, общественный ва политический деятелар, жегъилприн тешкилтари актилистар ва газа къадарда шегъергъильярни кватах хъанвай. Абуру Дагъустан Республикадин къайдаяр хъдай органын къуллугъчирри ва маҳсус подразделенийрин аскерри Кеферпатаан Кавказдин регионар террористрин гъерекатрикай, гъумумицай хъдайла, къалурай игитвилер рикъел хана.

- Са шумуд иис идалай вилик къиле феи пашман вакъиайрих галаз алакъалу хъайи югъ рикъел хуун къе пары четин я. Террористри инсафсузиледи Бесландин вишералди аялар къирмишней. Мад ихтиин вагъшивилер тахун патал чна террордиз, экстремизмдиз въз лугъун ва чи къуватар сад авун лазим я, - лагъана Махачкъала шегъердин администрациядин къилин сад лагъай заместитель Запир Алхасова. 3-сентябрдиз югъ къе чна хъсан концерт гунали къейдзава. Гъа идалди чаз регъимувал, хъсанвал, ислягъвал вагъшивилел, диявдал, экстремизмдиз гъалиб жедайди къалуриз кланзана. Къуй чи къилел гъамиша исята аквазвай хътин миҳы, вили, ачук цав хъурай!

Кватах хъанвайбурун вилик "Сад тир Россия" партиядин региональный отделенидин секретардин заместитель Хайбула Малачилов ва маса касарни рахана.

Шегъердин яратмишдай коллективи, аялрин къульердай ансамблри, республикадин эстрададин гъетери кватах хъанвайбуруз еке концерт гана. Абуру ислягъвилек, ватанпересвилек, Ватандиз вадалуулвиледи къуллугъ авуникай дидед чаларал манияр лагъана.

Терроризмдиз аксивилин мярекат Дагъустандын технический госуниверситетдин къиле фена. Университетдин инженервилинин экономикадин факультетдин 1-3-курсарин студенти терроризмдиз акси мярекатдих галаз рейсадтирвилек чин фикирар лагъана. Студентар Амина Гъаниевади, Екатерина Абакаровади, Женнет Мурсаловади терроризмдиз акси шипар къелна.

Къулай жедайвал

Дагъви ШЕРИФ

Инсаният патал кар алай кудай шейэрин хиле квалахзавайбуруз чи улькведа еке гъурметава. 1981-йисан сентябрдин сад лагъай гъяддилай инихъ чна нафтладин, газдин промышленностдин къуллугчийрин югъ къейдзава.

Гъа и иикъан (6-сентябрь) вилик чун газдин хиле кардик квай, "Даггаз" ОАО-дик акатзавай транспортдин ва кархана тадаракралди таъминарзавай управленидин (УТОП) начальник **Анвар МЕЖИДОВАХЪ** галаз гуруьшмиш хъана.

Къякс Межидован невеърикай тир Анвар 1973-йисуз писателдин хтул Ильясан зегьметкеш хизанда дидедиз хъана. Чехи хизанда гъвечи велед тир ада зурун чкада диде-бубадал акъалтзавай зегьмет акуна (амай аялар келиз, квалахиз пата-къерхда авай). Икъ, гъеле Ахцеърин 1-нумрадин школада келззамай чавалай квалахиз, диде-бубадиз күмекис башла-мишай ада юкъван чирвилер къачурдалай куулухъ СССР-дин ДОСААФ-да водителин сирерай кыл акуедна. Квалах-дай ашкъи авай жегъил пешекар Ахцеъра МПМК-да квалахални къабулна. Мадни еке чирвилер къачудай ашкъи авай ам, гуьгуьнлай сержантвили чинда аваз аскервиял хтан, Москвадин Н.Э.Бауман тварунихъ галай государственный технический университетдин илимдинни тежкибадин централик экечина. Улькведин меркезда келдайлани ада, квалахни ийиз, диде-бубадиз вичелай алакъдай күмекардай. Ина ам "СМУ-4" ООО-дин исполнительный директори хъана, маса квалахарни ийизвай. Са сеферда Ахце-гъиз диде-бубадин патав хтай жегъил вичин дустунин квализ фейла, ана руш Софадал ашукъ хъана. Мехъерарни авуна, Москвадиз хъфей абур къисметди Дагъларин улькведиз хъана. И вахтунда Анвара Дагъустандин государстводин зурун майишатдин академияда 4-курсuna кел-завай. Гъа са вахтунда ам эцигунрин "Ремонтник" дестедик экечина. Квалахда агалкъунар къазаниши А.Межидов газдин майишатдин къулупшда, "Газторгинвест" ООО-дин герек шейэрлди таъминардай отделда инженервиле, гъелбетда, ватанэгъли Рафик Асланбегован алахунарни себеб яз, тайнарна. Гъар са карда вичин агалкъунар къалурай ам газдин майишатдин хиле яваш-яваш виниз хаж хъана. "Даггаздин" ОКС-дин 1-категориядин инженер, анин кар алай инженер хъай ам 2006-йисуз ОАО-дин административный майишатдин отделдин начальнике тайнарна. 2008-йисуз ада гъа и къуллуг "Дагестангазсервис" ООО-да тамамарна ва къве йисалай мад АХО-дин начальник виле "Даггаз" ОАО-диз хтан. Алай вахтунда вичин къаювилек хейлин отделар акатзавай "Даггаз" ОАО-дин УТОП-дин рөгъбервиле квалахзава.

Еке тежкиба авай пешекар Анвар Межидова чаз "Даггаз" ОАО-дикайни адан везифайрикай, республикада газдин хиле кардик квай амай идарайрикай сүльбетна.

■ Анвар Ильясович, республикада газдин къулупшда квалахзавай маса идарайни ава. Сада-масадан квалах тикрарзавачни? - хабар къуна за.

- Чи квалахда тикрар хъунарни ава,amma санлай къачурла, чи квачихъ Махачкъала квачиз вири шеърриин ва бязи еке районин газдин сетар, 1991-йисуз "Даггаздин" приватизация авурбур ва адлай къулухъ чна эцгайбуру гала.

1914-йисуз Кавказда шувше гъазурдай сифтеълан завод Дагогнида ачухна, ада къени тебии газдалди квалахзава. Амма республика газдалди таъминарун 1937-йисуз эгечина, яни Кыблепатан Дагъустанда мяденрай тебии газни нафт промышленный тегъерда хкудиз башламиш-

на. Худзавай газ яшайищдин шартара ва завода ишлемишунин кар бажармаш-завай къурлуш "Дагнефть" тир. 1961-йисуз "Дагнефть" карханади Махачкъала шеърдин исполнкомдин къаювилек кваз газдин майишат идара иидай "Махачкалагаз" трест арадал гъана. Гъа ийисуз ана квалахзавайбуру инсанриз недай затлар гъазурун ва квальериз чимивал гун патал газдин маҳсус пичер эцигиз ихтияр гана. 1964-йисуз ДАССР-дин Министррин Советдин къаардалди газдиз талукъ яз республикадин "Даггаз" трест арадал гъана, яваш-яваш Дербентда, Избербашдани адан карханаяр ачуна.

Алай вахтунда чахъ Дагъустандин 18 муниципалитетда производстводин базар ява. Гъар са база официдикай, боксрикай, устарханайрикайни келунин клас-срикай ибарат я.

■ Келзавайбуруз гъамиша итижуля - дуньядин базарда нафт, нафтладин продуктар ужуз жезвайла, чи улькведа агъалийри квальера кузай газдин къимет хаж хъунин себеб вуч я?

- Им газдин къурлушда квалахзавайбуруз виридалайни газф газвой суал я. Газдин къимет, гъелбетда, нафтладилай аслу я. Дуньядин базарда, биржадал нафтладин къимет мукъват-мукъват виниз-агъуз жезва. Амма газдин къимет са шумуд варз вилик кумаз, нафтладин къиметдин юкъван гъисабдиз килигна, дегиш жезва. Алай вахтунда чи улькведа кудай сүрсерики виридалайни ужузды газ я.

■ Докъузпара, Ахцеъ, Рутул район-рив эхирни газ агакънава. Хайи Ахцеъра багърийрин квальера ам ишлемиш хъунин галас "Даггаздин" алакъа авани? Къуне квалахзавай карханади ана гъихътин квалахар тухузва?

- Чахъ галас икъардин бинедаллаз, виликамаз райондин бюджетдик кутунвай такъатрал асаслу яз квалахзавайди я. Гъелбетда, и пуд района агъалийрин квальериз газ тухун патал хъувуна къаювилек квалахар газа. Абур къилиз акуедун патал районрин рөгъберри а рекъериз иидай хархъяр виликамаз бюджетдик кутун патал еке чалишишилек авуна къанза.

■ Саки 55 йисан тарих авай "Даггаздин" гележег гъихътинди яз ак-вазва?

- Газ галаачиз алай девирдин инсанитдин умур, промышленность фикирдиз гъиз жедач. Гъа са вахтунда, эгер маса региона ишлемишавай газдин са пай промышленностдин хилел гъалтзаватла, Дагъустанда ам ишлемишавайди асул гъисабдай агъалияр я. "Даггаз" ОАО вири дагъустанвийриз, карханайриз къуллугчийиз гъамиша гъазур я.

■ Сульбетдай чухсаъбу!

Улькведиз хуси майишатри тъуль гузва!

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Пешекарри къейдзавайвал, улькведа хурун майишатдин сүрседдин чехи пай (75-80%) къе хуси къумекчи майишатра - (ЛПХ) гъасилзава. Гъукматдин патай финансрин, гъвечи механизациядин, пешекаррин къумекчи авачир, асул гъисабдай дишгъельйиринни яшбурун ва аялрин зегьмет ишлемишавай шартара. ЛПХ - им эвелимжи нубатда хурун чкада хизандин игтияжар таъминарзавай, хуерье инсан чилел машгульзавай, артухан сүрсете маса гуналди, пул къазан-мишдай, куреди, хайи хуър-къул худай мумкинвал гузвой надир майишат я.

И мукъвара чун Ахцеъра **Бунъямидин Эскеңдеров** (шиклида) хуси майишатдиз мугъман хъана.

- Хурун чкада я жуван хуси майишатда малдарвилени хипехъянвилел, багъманчивилени саларбанвилел машгуль хъана са жуерье къил хвена къанда, я таъйтла, парабур хъиз, шеърриз фена къанда. Гъайф хъи, эхиримжи вахтара жегъилри яшайищдин къвед лагъай жуерье хъягъиз, дагълух хуърер гадарзава, - сульбетзава ЛПХ-дин иеси Бунъямидина, вичин багъдин жуғунар дузы хъийиз.

- Жуван чка мягъкемдиз къеви тавуртла, Ахцеъра нехирар амач къван, гъакл ахъяй-завал малари за затлни тадач.

■ **Бунъямидин халу, вирида гадаррай** калун участокада мягъкем хуси майишат кутунвай вун пара къадар сагърай! Валай чешне къачузвайбур аван?

- Зун виридалайни тажубарзавайди "пул авач, квалах авач" лугъуз шехъдайбур, хайи маканар таз, шеъррихъ алатдайбур я. Исятада цик квай баркаван чилер, дагълара гъихътин хъсан яйлахарни векын урьушар гъакл гадарнава, гъайф!! Гъиле-къваче къуват авай жегъилар ийир-тийир хъана къучейра аваз акурла, зи ивидал звал акъалтда. Квалаха ман! Жуван ватанда мал-хеб хуън, багъ-бустан кутун айиб яни?

Фикир гайила, са патахъяй, гъукмат сагърай: ваз алакъдай къван мал-хеб хуъдай ихтияр гарва. Мукуъ патахъяй, къасудай хъиз, инсанар зегьметдивай яргъа авунва. Сельхозкредитар чилин, зегьметдин къадир авай ксарин въа, алверчирин, арачирин, куҷебасанрин гъиле твазва. Заз чида хъи, бязи жегъилри сельхозкредитдихъ, месела, 2 мал въа, машин къачуна къанник кутазва. А машин вич харжи тирдакай абуру фикирзавач. Квач, - къил, гъиль сагъ зургуйрикай тапан инвалид авунва. Квалах тийиз, вун квельди яшамиш жезва лагъана, садани хабар къзвавч.

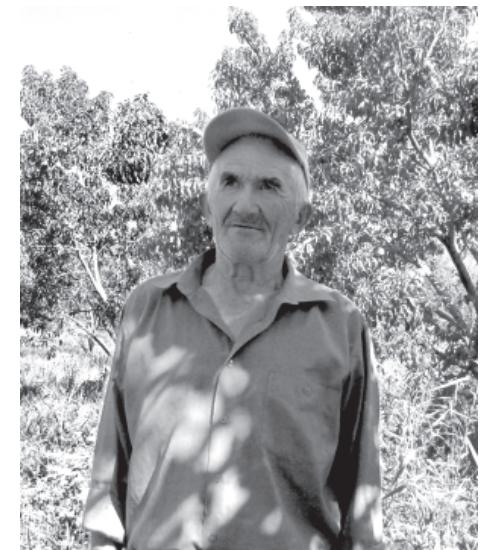
■ **Виликрай ина тек тиртла, гила, къуншиярни атана, хъсан я, тушни?**

- Гъелбетда, эверайла гъай лугъудай кас ава. Ахцеърин централда кваль эцигдай чакар ямач къван, гъавиляй эхиримжи вахтара инра, залай чешне къачуна, кваль-югъ, хуси майишатар кутузвайбур пайдай жезва. Тебии газ, яд, чил ава къван, мад вуч къанда. Са школа, туквен ава Ахцеъра, Рутул, Дербент, Махачкъала базардин къиметрай маса гузва. Чилел чугвазвай зегьмет садрани бада фидайди туш.

Къульне механизатор яз, гъилин зегьмет къезиларун патал за ингье (ада чун гъвечи трактор, веък ядай агрегат ва бязи маса механизмар явай къурак тухузва), гъар жуерье техникини ишлемишава, гададив машин гва. Тахъанайтла, завай икъван крар бажармииши жедачир.

■ **Бунъямидин халу, гектардилай артух бегъерлу багъ арадал гъанвай кас яз, гъукматдин патай ваз пулдин къумекхъанани?**

- Я гъукматдин са кепек, я киридин зегьмет жувак кутунвай кас туш зун. Дугъри я, гъыклиятаны, са сеферда газетада гуя са гектар емиш багъ кутурдаз 40 агъзур манат пул гузайдак къенваз акурла, зун УХД-дин идарадиз фенай. Абурув гвай гафар акурла, гъиль эляна хъфена. Гъакъидихъ квалахадай фляйрикай рахайтла, жуван чилел квалахадани? Бубайриз "уртах фу хърани тахъурай" лугъудай хъсан мисал ава. Гъавиляй садани рикл динж тийидайди чиз, за киридин къумекчирил ихтибарзавач. Масадаҳъ далу акал тавуна, жуван кар жува ийизва. Анжак са шартла ава: жувалай къайгъударвилелди ишлемишиз алакъдай къван чил къуна къанда, жуван гъилиз килигзавай гъайвандиз дарвал тагана къанда.

Зун виридалайни тажубарзавайди "пул авач, квалах авач" лугъуз шехъдайбур, хайи маканар таз, шеъррихъ алатдайбур я. Исятада цик квай баркаван чилер, дагълара гъихътин хъсан яйлахарни векын урьушар гъакл гадарнава, гъайф!! Гъиле-къваче къуват авай жегъилар ийир-тийир хъана къучейра аваз акурла, зи ивидал звал акъалтда. Квалаха ман! Жуван ватанда мал-хеб хуън, багъ-бустан кутун айиб яни?

Фикир гайила, са патахъяй, гъукмат сагърай: ваз алакъдай къван мал-хеб хуъдай ихтияр гарва. Мукуъ патахъяй, къасудай хъиз, инсанар зегьметдивай яргъа авунва. Сельхозкредитар чилин, зегьметдин къадир авай ксарин въа, алверчирин, арачирин, куҷебасанрин гъиле твазва. Заз чида хъи, бязи жегъилри сельхозкредитдихъ, месела, 2 мал въа, машин къачуна къанник кутазва. А машин вич харжи тирдакай абуру фикирзавач. Квач, - къил, гъиль сагъ зургуйрикай тапан инвалид авунва. Квалах тийиз, вун квельди яшамиш жезва лагъана, садани хабар къзвавч.

■ **Виликрай ина тек тиртла, гила, къуншиярни атана, хъсан я, тушни?**

- Гъелбетда, эверайла гъай лугъудай кас ава. Ахцеърин централда кваль эцигдай чакар ямач къван, гъавиляй эхиримжи вахтара инра, залай чешне къачуна, кваль-югъ, хуси майишатар кутузвайбур пайдай жезва. Тебии газ, яд, чил ава къван, мад вуч къанда. Са школа, туквен ава Ахцеъра, Рутул, Дербент, Махачкъала базардин къиметрай маса гузва. Чилел чугвазвай зегьмет садрани бада фидайди туш.

Къульне механизатор яз, гъилин зегьмет къезиларун патал за ингье (ада чун гъвечи трактор, веък ядай агрегат ва бязи маса механизмар явай къурак тухузва), гъар жуерье техникини ишлемишава, гададив машин гва. Тахъанайтла, завай икъван крар бажармииши жедачир.

■ **Бунъямидин халу, гектардилай артух бегъерлу багъ арадал гъанвай кас яз, гъукматдин патай ваз пулдин къумекхъанани?**

- Чандин сагъвали, туквей хизан ганвай шукур хъуй Аллагъдиз, паря рази я. И четин девирда, чарадаҳъ мубътеж тахъана, жуван гъилеради кваль эцигдиз, бегъердиз атанай вижевай багъ кутаз алакъна, къеввайдан гъиль къадай мумкинвал ава. За квельди дамахзава лагъайтла, веледриз дузы тербия гуз алакъунади.

Цин къитвал мус алатда?

Рагыдин ЭМИНОВ

И мукъвара Ахцегъ райондин общественный палатадин членар Хкемрин хуъруз фена ва иин агъалийрихъ галаз абуру жемят дигидай целди таъминарунин месэла веревирдна. Хкемвирри адан патахъай къитвал гысс ийиз хейлин йисар я. Гуърушда "Сельсовет Ахтынский" СП-дин къил Р.ГАМЗАЕВА, дядедин ва зегъметдин ветеранрин райондин Советдин председатель Х.ВЕЛИЕВА, райондин агъсакъалрин Советдин председатель Къ.КЪАЗИМЕТОВА, УЖХХ-дин къалав гвай общественный Советдин председатель, общественный палатадин комиссиядин председатель

Гуъруш къиле физвайла

Къ.МАМАЛИЕВА, аниң членри, пресс-садин векилри, гвакълеклифнавай маса ксари, Хкемрин хуърун агъалийри иштиракна. Къейд ийин, залда гъвтта бес къадарда стуларни авачир. Гъавилия се-ренжемда иштиракавай гзафбур къавчел акъвазуниз мажбур хъана.

"Гзаф йисара хуърун клубдин заведующий валаиз А.Абдурагимовавай инаг гъч тахъайлар стулралди таъминариз тахъун аламатдин кар я", - къейдна заседание ачуҳайдалай гуъргуниз Къ.Мамалиева. Ада Хкемрин хуърун жемятдин дигидай яд бес тахъунин себбар чирна. Ада чарасуз вахтара вичин патай хкемвирриз къумек яз бульдозер рекье тваз жедайдакани лагъана. Веревирдзавай месэладай Хкемрин хуърун бязи агъалийри чин фикирар, теклифар раижна.

Н.ШАЛБУЗОВ, пенсионер. - Чи хуъруз дигидай цин турба гъайи члавуз жемят гзаф шад хъанай. Амма и шадвал яргъалди фенач. Гъар жуъре себебарлди жемят дигидай ва хъвадай цикай магърум яз гзаф йисар я. Гъар йисуз чи жемятдин чин чилин участокра, хейлин зегъмет къачуна, салан майвайяр цазва. Амма лап чарасуз тир вахтунда хуъруз дигидай яд къзвечвач. Нетижада чи салар къурана терг жезва. Ша къун атана чи багълариз ва никлериз килиг. Шел къведай гъалдиз атанва. И татугай гъалдин эхир мус жедатла?

Ш.СЕВЗИХАНОВ, пенсионер. - И чкадал хтайдалай къулухъ къенин йикъалди хуърун жемят дигидай цикай магърум я. Цин месэла юлун патал гъар йисуз гъа ихътин ихтилатар жезва. Чи хуъруз яд текъвезвайдакай шикаятиз ци зун пуд сеферда райадминистрацияд фена. Амма къенин йикъалди и месэла гъял тавуна ама.

Къил ГЭС-дин къаналдилай къачуз-

вай, чи хуъруз гъанвай цин турбадик юннатрин станциядии патал гвай магълейра яшамиш жезвай агъалийри чин багълариз ятар гун патал еке диаметрдин турбаяр кутунва. Бес и кар талукъ тир идайрин руководителрэз аквазваччи? Вучиз ахътибуруз са серенжемни къабулзувач? Идалайни гъейри, Хкемрин хуърун мукъув гвай бязибуруни ва гъакъ теплицада къвалахазавайбуруни цин турбадик еке диаметрдин турбаяр кутунва, чиниз атун лазим тир целди дигизва. Икъл чын садрани яд бес жедач. Ихътин татугайверин вилик пад къун патал общественный палатадин, райондин административный комиссиядин составдик чи хуърийни инсанар кутунайтла, пис жедачир.

Р.ГАМЗАЕВ, "сельсовет Ахтынский" СП-дин къил. - Хкемрин хуъруз яд атун патал иин агъалийри чини садвал, гъахъльвал къалурун лазим я. Амма гзаф вахтара икъл жезвач. Мисал яз, чилин участокар хуърун и къиле авай хкемвирри, водопроводдик еке диаметрдин турбаяр кутунва, чин багълар дигизва. Ахътибурун агъсакъалри, жемятдин месятларда гъавурдик кутуртла хъсан я. Ихътин краин гъакъиндай квездин хабар гуз къланзувач. Ихтиярсузда-каз турбадик кранар кутунайбуруз чна, гъелбетда, талукъ тир серенжемар къабулда. Гележегда чна къун дигидай целди таъминарун патал алахъунар артухарда. Эхирдай заз ихътин са кардикайни лугъуз къланзувач: гъар йисуз гатфарин къилия къунай хуърун къене авай къаналар михъи ийидай ксар жаълизувач. Им, гъелбетда, тажуб жедай кар я. Къун хуълер бес квездин михъна къланзувач!?

Къ.КЪАЗИМЕТОВ, райондин агъсакъалрин Советдин председатель. - 2009-йисуз, зун "Сельсовет Ахтынский" СП-дин къил тир вахтунда, къун хуър дигидай целди таъминарун патал хуърун къеняни къвевай са кълама авай яд ду-гунирз ишлемешинин мураддадил чна 80 миллиметрдин диаметр авай 600 метр турбаяр чара авунай. Амма гъилел михъи тушир ксари абуру вире чуънүхна. А кълум яд мад сеферда хуъруз хуун патал чна генани мумкинвилер жаърудра.

Общественный палатадин чкадал къиле тухвай заседанидал гъакъл Хкемрин хуърун библиотекадин заведующий С.АБДУЛАЕВА, общественный палатадин член КАМРАГЬОВ ва масабурни рабана. Эхирдай инал райондин общественный палатадиз Хкемай 2 кас хъягъун патал хуърун жемятдин собрание къиле тухунин теклиф гана.

Яшайиш

Чуъхверхурун къир цанвай къилин куъче

Гуърчег жезва чи куъчяр

Хазран Къасумов

Сулейман-Стальский райондин администрациядии къилин 1-заместитель Лацис ОРУЖЕВА чаз лагайвал, райондин хуърерин куъчяра къир цун патал алай йисуз рекъерин фондунай 28 миллион манат пул ахъяйнава. Эхиримжи вахтара райондин руководстводи рекъерни куъчяр къайдадиз гъуниз, Къасумхурел ва Цийихуъре, санлай къачурла, 26370 квадратный метрдин майданда, Даркүш-Къазмайрал 1600 метрда къилин куъчеда къир цуни и кардин гъакъиндай шагыдвал ийизва.

Мукъвал йикъара федеральный шеър-дилай Чуъхверхурун юкъван школадал

физвай куъчеда (750 метрда) къир цана. И кар еридивди къилиз акъудайди Мегъарамдхуърун районда кардик квай "Мосдорсервис" ООО-дин маҳсус бригада я.

Цийий Макъарин хуърун къил Асамудин Къазиагъмедова, чуъхверхурунвияр тир Абдулкъафар Межидова, Абумислим Таривердиева, Эрзенат Эмирбековади, Гульмет Ярметова чаз лагайвал, абуру хуърун къилин куъчеда къир цунал къадар авачир къван шад я. Баркаллу и кар гъиле къур ва къилиз акъудай райондин къил Нариман Абдулмуталибоваз, РД-дин Халкъдин Собранидин депутат Гъамидуллагъ Мегъамедоваз ва "Мосдорсервис" ООО-дин коллективдиз хуърунвиири чухсағыл лугъузва.

Хуърерин тал алай месэлайр КукупIдин йикъа...

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

Къенин девирда инсаниятдиз дуланажъ хъсанарун патал къулай шартлар арадал гъидай еке мумкинвилер ава. Республикадин са бязи дайълух хуърерин жемятризни цивилизация акунва, аквазва. Ихътин гзаф чкайриз физвай рекъера къир цанва, жемят хъвадай ва дигидай целди тамамдаказ таъмин я. Агъалийриз хуърун майишатдин вире хилер (малдарвал, хипехъянвал, саларбанвал, багъманчывал, майвачивал...) вилик тухдай шартлар ава.

Амма Докъузпара райондин Къалажухрин хуърун агъалияр винидихъ къейднавай жуъредин шартларкай магърум тирвиял азабдикни зиллетдик ква. Инал заз хъвадай цин месэладин гъакъиндай къве гаф лугъуз къланзувач. Агъалияр тамамвилелди хъвадай целди таъмин хъанва лугъуз жедач.

Riklel хкин, са гзаф йисар инлай вилик Нисин дагъдин къаняни гъиз башламишай хъвадай яд 2011-йисан зулун вахтунда хуърун агақъарна, 5-6 магъледиз чара авуна. Анрайни агъалийри чин зегъметдаддин тақатралди гъяятириз тухун лазим тир. Эхъ, а члавуз хъайи ихтилатар гъа ихътибуру тир, амма булахдиз бахтуни чин ганач, - агақъанчам лагъай вахтунда.

2014-йисуз булахдиз яд са турбада аваз хуърун вини къилиз агақъана. Магълейриз гъахълудаказ пай тавурилий бязибуру яд та-

рашиз башламишна. Гъахъсуввилер, инсан-суввилер къвердавай артух хъана. Вире же-мятдин хъвадай яд бязибуру патал салар дигидай, чиз кълни чкадилай турбадай акъудна тухдай "хуси циз" элкъвена. Алай вахтунда хуърун са пата чиз къилди къуй арадал гъана, аней гъяятрал шлангар тухванва. Хейлинуру, 10-15 кас къват хъана, къилдин гъве-чицин къапар чилерик кутуна, анрай пайнава. Амма яд вич винидихъ талукъ тирвал тай-нарна пай тавунвайвиял жемятдин са паяр цикай магърум я, бязибуру лагъайтла, хъвадай яд салариз, рекъериз ахъязава. Хейлин мензилра гъиледи гъафтейралди хандаклар эгъуниз, зегъмет чуугур, шлангдихъ ва маса герек тадарақрихъ еке харжияр авур аяъли-яр къени яд авачиз амуънава.

Ярғияр тавуна лугъун хъайитла, булахдиз къисмет гъялдай, адатлатувилелди адан къайгъударвал ийидай кас хуъре гъеле малум туш. Зи фикирдалди, хуърун администрациядиз булахдиз месэладин гъакъиндай, жемят къватна, тайнин къарап къабулун, бязибурун гъахъсуввилерал эхир эцигун ла-зим я. Къилди къачуртла, хуърун вини къиле цин чехи гъамбархана кардик кутуна, гъанай вирибуруз сад хъиз яд паон герек я. Кълни чкадилай умуми шлангдай яд акъудай ихтияр садазни гана къандач. Туътметдилай, лянетдилай гъейри, ахътибуру жермени авуна къланзувайди я. Къелетвияр патал исятда им акъалттай важибу месэла я.

Вучиз ятани, чи хуърера жемятдин иштираквал авай собранияр тухдай адет амач. Анжак полициядиз участковый-уполномоченныйдин къалахдин гъахъ-гъисабдихъ яб акалун патал тешкилзувай сходдилай гъейри, халкъдин месэлайр веревирдзувай миракатар, серенжемар чи агъалийриз эхиримжи са шумуд йисуз ахварайн бажагъат акунва.

Цикай магърум хъайила, къелетвияр "ку-купидин йикъа гъатнава" лугъуда. Къе чун гъакъикъатдани гъахътин гъалда ава.

Макъалада къарагъарнавай месэладин гъакъикъивал ва ам гъялунихъ авай важибу-лувал хейлинуру къулар чуугуналди тести-къарнава.

Гъазурвал ахтармишна

Шегъердин 2000 йисан юбилейдиз талукъ яз Дербентда кыле фидай мярекатриз гъазурвал акун ахтармишн патал 5-сентябрдиз ана генеральный репетиция кыле фена.

И юкъуз неинки артистар, майданар, яратмишавай маса касар гъазур ятла килигна, гъакъ къайдаяр худай къурулушкин, тади күмекдин, логистикадин хилен векилрин гъазурвални ахтармишна. Икъ, кыле фидай кылин мярекатрин юкъуз хыз, шегъердин бази күчеяр, рекъер көвнавай, агъалияр, мугъманар общественный транспортда аваз санай масаниз физвай, амай къурулушкин чин къвалих гъикъван вахтунда тамамариз жедатла тамашна.

Дагъустан Республикадин Гъукуматдин Председателдин заместитель Анатолий Къарибова субъетайвал, шегъердин анжакъ маҳсус машинар ахъайздавай, гъабур патални вилкамаз лишанар алай шагъадатнамаяр түкъурнавай. Амай вири улакъар шегъердин патавай, тоннелдай физвай. Шегъе-рэгълийриз и юкъуз четинвилер ақылтадайи вилкамаз лагъанвай. Абур и кардив гъавурда аваз эгечнавай.

Ада мадни лагъайвал, и юкъуз шегъердин РД-дин Гъукуматдин, РД-да авай МВД-дин ГИБДД-дин, МВД-дин, транспортдин агентстводин ва жавабдар маса къурулушкин регъберарни къуллугъчияр атанвай.

Юбилейдин юкъуз Дербентда тади күмекдин 20 машинди, МЧС-дин вертолёти ва санавиацияди къвалихда. Шегъердин къене автобусрин къве маршрут кардик жеда - къибледи-хъани кефердихъай къвездай чайрилай гъалдай автобусри иштиракияр юбилейдин вири мярекатар кыле физвай майданрал тухвана хида.

Шегъердин гъахдай чайрал 400 улакъ ақывазардай чакар жеда. Махачкъаладай 28 автобус Дербентдин гъун фикирдик ква. Гъа са вахтунда "Мерседес" ва "Форд" маркайрин 30 микровтобус, "Рено" маркадин цийи 30 такси кардик кутада. Маҳсус машинрилай гъери амай садни шегъердин ахъайда.

Юбилейдик - чи пайни

Улкведин виридалайни къадим шегъердин юбилей къейддай югъ мукъва хъана. Дербентда эхиримжи къвалихар хъийизва. Виридахъ суварин гъиссер ава.

Дагъустан Республикадин Кылин теклифдалди августдин вацра ва сентябрдин сифте кылерай гъар жуъре министервойрин, ведомствоирин, тешкилатин векилри Дербентда субботникар тешкилна.

И мукъвара РД-дин зөгъметдин ва яшайишдин жигъетдай виллик тухунин министерводин векилар, ДГУ-дин студенттар ва газаф масабур субботника иштиракиз фенвай.

РД-дин хурурьун майишатдин ва сұрсертин министерводин колективди кыле министрдин заместителар тир Камалутдин Камалутдинов ва Гъайдарбек Шуайбов аваз Нариман Абдулмуталибов.

рын-къеледин сергъятар зирзибидикай михъайдакай хабар гузва ведомстводин пресс-къуллугъди.

Саки 80 кас-министерстводин векилар-Дербентдин музей-заповедникдин директор Али Ибрағимова къаршила-мишна. Ада къеледикай, шегъердикай, абурун тариҳдикай итижлу субъетарна ва михъана кланзавай чка къалурна.

Министрдин 1-заместителди общественный ихтиян мярекатар тешкилунин метлеблувиликай ва вожиблувиликай субъетбетна.

- Дербент шегъер юбилейдиз гъазурин къалахрик РД-дин минсельхозпроддин колективдин пай кутунал ча шадвалзана. ЮНЕСКО-ди Дербент шегъер вири дуныядин, инсаниятдин ирс яз малумарнава. Са вахтара Дербент шегъер Россияда гъульнуң патав гвай, амма къимет эциг тавунвай мұжыуд курортдин арада авай. Чна инанышвалзана хы, юбилейдихъ галас алакъалу яз шегъерди вичел миллионралди туристрин фикир желбда, ам улкведин килигүніз лайху кылин чайрикай садас элкъведа, - давамарна ада.

Халича экъязава...

Шегъердин кылин майдандал чехи халича арадал гъизвай тегъердал дербентвиири гъейраналазава.

Дагъустан Республикадин культурадин министервода лаътайвал, улкведин виридалайни къадим шегъердин юбилейдин виллик М. Жемалан тіварунинъ галай Дагъустандин художественный училищедин музаллимри 1,5 ағъзур квадратный метр алай халичинин шишил чуғаз башламишнава. Художник Ибрағим-Халил Сұпъянован экскиздай ихтиян яратмишнин экчүнин теклиф Дагъустан Республикадин культурадин министерводи ва Республикадин Яратмишнин къвали ганай. Училищедин музаллимри халича майдандин чилел чуғазава.

Ингье вуч лугъузватла са дербентвиди:

- Сифте, яргъалай ақура, заз ам гъакъикъи халича хъана. На лугъуди, майдандал, сад-садав агуудна, құдрады гамар вегъенва. Гзаф миллетар яшамиш жезвай Дербентдин къадим тарих, культура, милли адетар ава абурун арадай, гъелбетда, гам-халича хрунин сеняткарвални машгүр я. И халичадай чаз шегъердин милли рангар аквазава. Юбилейдин ийкъара шегъерэгълийрал са тымил четинвилер (пуд юкъуз шегъер агалзава, машинар ачұхзава) ақылтатданы, международный дережада кыле физвай мярекатар лайхудаказ кыле тухун патал алакъадай күмекар гуз гъар са дербентти гъазур тирдахъ зун инанмиш я.

Алакъаяр тайнарнава

И мукъвара Сулейман-Стальский райондин кыл Нариман Абдулмуталибов Къазахстан Республикада кардик квай лезгийрин этнокультурный "Самур" тешкилатдин председатель Гъажимегъамед Селимовахъ галас гуруышими хъана. Ял ягъиз ватандиз - Дагъларин улкведин хтайды ам Н. Абдулмуталибовал түш хъана.

Къунши республикада къвалихавай, яшамиш жезвай, ана авай лезгийри милливал хүн патал зөгъмет чуғазавай Гъ. Селимова "Самурдин" коллективдикай, агалкъунрикай, виллик квай месәлайрикай субъетбетна. Адан гафарай малум хъайвал, Республикадин президент Нурсултан Назарбаева ана яшамиш жезвай гъевчели халкъарин краиз еке фикир гузва.

Милли чылар, меденият, адетар чирун патал тъяддин ийкъан школаярни кардик квайдакай лагъана. Абурун жергеда лезгийриз талукъ школаярни авайди малум хъай Нариман Абдулмуталибовак гъевес акатна.

- Центради аяпризни жегъилриз тербия гүнин, абури виллик тухунин месәлайриз еке фикир гузва. Гъяддин ийкъан школайрин патарив къулер ийиз вердишардай чакариян гва. Абурун жергедай лезги къулерин "Шадвал" ансамбль Республикада машгүр хъана, - субъетбетна Гъ. Селимова.

Къейд ийин, лезгийрин милли культурадин "Самур" центр

1996-йисуз Актау шегъерда арадал гъайиди я. Алай вахтунда, официальный делилрай, и шегъерда 2900 лезги яшамиш жезвай.

Къунши республикадай чими саламар гваз мугъман хъай Гъажимегъамед Селимоваз, "Самур" центрадин коллективдиз Нариман Абдулмуталибова сагърай лагъана, пишешар гана ва мадни еке агалкъунар хъана кланзавайди малумарна.

- Этнокультурный центраир - им государстводиз ва обществоиз къуллугъдай къуватрин, мумкинвилерин чешме я, - лагъана райондин реъберди.

"Кавказдин къугъунар"

Фестиваль

26-27-сентябрдиз Махачкъалада "Труд" стадиондал "Кавказдин къугъунар" лишандик кваз Кавказдин халкъарин культурадин, спортдин фестиваль кыле фида. И месәладиз талукъ яз алатай тъафтеда Махачкъаладиз улкведин меркездайдай са жерге министервойрини ведомствоирин векилар атанвай.

Фестивалдин сергъятра аваз 27-сентябрдин экунин сятдин къудалай нянин вадалди мини-футболдай, армрестингдай, цил ялнай, пар тухунай, хқадарунай, чөмерукрай ягъунай ва спортдин милли маса жуърейрай акъажунар кыле фида.

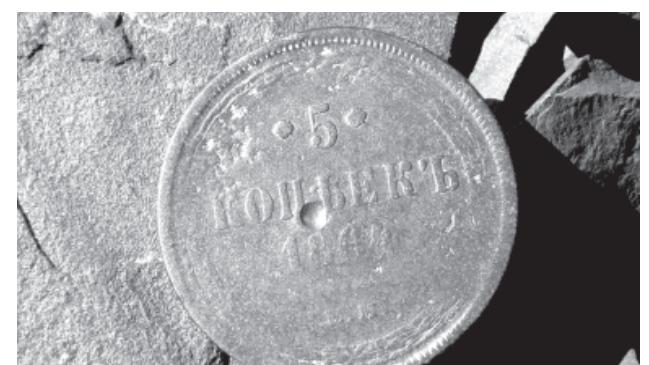
Гъа и ийкъан нянин сятдин мұжыудан зураз Уруссин драмтеатрда гъалибчирив наградаир вахкунин ва "къугъунар" шад тъалара агалунин мярекат жеда.

Пачагъдин девирдин пул

Деавгай дагъдин күкүшдал акъахиз хъай дагъустанви альпинист Абдулла Рабадановаз и ийкъара XIX асирдин пул жағъана.

4017 метрдин къакъанвал авай и дагъ Рутул районда ава. А. Рабаданован фикирдалди, ам Естествоиспытателин Москвадин Обществоиз императордин экспедициядин член, машгүр ботаник ва энтомолог Александр Беккеравай амукънавайди я. Ада галас-галаз са шумуд үйисуз Кавказда вичин ахтармишнан тухвани.

- Пачагъдин девирдин вад кепек ина аваз 140 үйис я. 1872-йисуз са десте алимар галас Беккера Кыблепатан Дагъустандин Тібелин ахтармишавай. А девирда ам Деавгай дагъиздизи хаж хъайидалай инихъ виш үйис алатуниз талукъ яз 1972-йисуз иниз Дагъустандин, Азербайжандин, Карабаево-Черкесиядин альпинистар атанай. Диклосмта дагъда 1939-йисуз альпинистрив амукъай кагъазни заз жағъанай. Абурун Новочеркассдин индустримальный институтдин 19 студент тир. Абурун Гакко хурурьун ағылди күмекар гузвай. А чарче дестедик квай касарин тіварар ава, - субъетбетза Абдулла Рабаданова.

вал фикир желбазава. Иниз чакарин ағылдай, топографар, геологар гзаф къвез башламишнава. Беккерни адан десте дагъизи хаж хъайидалай инихъ виш үйис алатуниз талукъ яз 1972-йисуз иниз Дагъустандин, Азербайжандин, Карабаево-Черкесиядин альпинистар атанай. Диклосмта дагъда 1939-йисуз альпинистрив амукъай кагъазни заз жағъанай. Абурун Новочеркассдин индустримальный институтдин 19 студент тир. Абурун Гакко хурурьун ағылди күмекар гузвай. А чарче дестедик квай касарин тіварар ава, - субъетбетза Абдулла Рабаданова.

Са ийкъан сейр

"Дербент. Девирдин жанлу алакъа" лишандик кваз Москвадин "Фотоцентр" тешкилатда 15-28-сентябрдиз шикилрин выставка кыле фида.

Шикилар 2014-2015-йисара Дербентда хъай экспедицийин членар тир машгүр пешекарри янавайбур я. Абури шегъердин умумыр къатлұз жеда. Нарын-къеле, аялар, шегъер, шегъерэгълияр, школаяр, мәхъерар, сеняткарап, меденият, базарар... - ибүр шикилрин темаяр я лугъуз жеда.

Выставқадин залда сифте Дербентда гъульелай рать хаж жезвай вахтунин, эхирдани ийфен шегъердин шикилар аквада. И карди тамашачириз са ийкъан вахтунда гуя къадим шегъерда сейр авунин хъитин мүмкінвал гузва. Неинки тарихдин, медениятдин ивиррихъ, гъакъ къебатиди, ағылайрихъ, абурун асуқын-къарағыннан галазни таниш жезвай. Шегъердин тарихдин бази чинари къалурнан патал виликрай санани ақыд тавунвай, XIX ва XX асирда янавай шикиларни эцигда.

Выставқадин генеральный спонсор "Чувудрин милли фонд" я. Улкведин къадим шегъердин шикилар талукъ выставка тешкилдиз "Россия къе" МИА-ди күмекар гуда, информациидин жигъетдай амадаг Strana.ru портал я.

Мердали ЖАЛИЛОВ,
РФ-дин вАД-дин культурадин лайихлу работник

Писателриз халкъарин посолар лугъун дубышыдин кар туши. Дубныядин вири халкъарин тIавар-ван авай писателар вири девирра дубын саламатдиз хувнин, халкъарин сафвал, хушибахтал миягъ-кемарунин месслайри артух жеслб авурдан шагыдвазавай мисалар гзаф гъиз жесда.

Дагъустандин писателарни гъакI я. Чи классикар тир Къульчукъ Саид, Етим Эмин, Ирчи Къа-закъ, Батырай, Магъмуд къацуртIани гъакI я. “Къуне-квэз гъуэрмет ая тIун!” - Етим Эминан куз-вой рикIяй акъатнавай весиди къени вичин вәжисблувал квадарнавач.

Чи вилик Дагъустандин халкъарин Садвилин югъ-сувар ква. Ахътин суварни буши чкадал арадал атанвайди туши. Асиррин тарихда чи халкъар санал хъана, сад яз гъам Ватандин, гъам халкъарин азадвални аслу туширвал хувз женг Чугуна.

Алай аямдин къарма-къаршиди чавай генани уяхвал, сафвал, архавал, саналди виликди фин ис-темиизава. Къе чун Чехи Россиядин къацкудиз тежсер са пай яз дубныядиз машгъур я.

Дагъустанвайри чеб алай гъар санал (зегъметда, илимда, яратмишунра, спортда, политикада, дипломатилин къалахрал) чин инсанвилин виниз тир ерияр къалурзва. Дагъустанвайри игри кса, вагшияр, садаҳз галазни рекье фин тийирбүр хъиз къалурзва. Амма дагъустанвайри руғъбин къамат масад я. Гъеле XIX асирдани Дагъустанди Багратион хътиң къагъриман полководецар, XX асирда Лезгинцевар хътиң инкылабчияр, зурба командирап-ни алимар гайди, “XX асирдин Гомер” тIавар къацур СтIал Сулейман хътиң арифдар шаирар, Аскар-Сарыджаса хътиң скъултторар, Генрих Гъасанов хътиң конструкторар, Абдусалам Гъуль-нов хътиң философар гайди рикIел хүн кутугнава.

Дагъустан гъакъикъатдани шаиринни алимрин, заргаринни художникрин, манидаринни артистрин, багъманчийринни узъумчийрин макан я. Чехи Россиядин гъуэндурувал хказын патал абурун женг сафранни явши жеда. Садвилин йикъян суварин метлебни гъам я.

Чна и чин гъа сувариз талукъарна гъазурнаева.

Дагъустандин ГИМН

Дагъустан, вун я пак Ватан!
Авач масад вун къван масан!
Дагълар - къакъан, гегъенш
чуюллар,
Девлетар бул - Каспий гъулье.

ПРИПЕВ:
Ватан я вун тик синерин,
Ватан я вун түйт лекъерин!
Баркалладин мани алай Дагъустан!
Ажуз жеда ви руль, ви къаст,
Бахтавар я ви гъар са кас,
Эбедин яз яшамишрай Дагъустан!

Атайла вал ягъи душман,
Гайди туш сафранни ян,
Руль я гъулдан, дикъет - лекърен,
Игитвал я сағыдз беден!

ПРИПЕВ:
Урус Чалай.

Хурууыг ТАГЬИР,
Дагъустандин халкъдин шаир

Ватан

Ви гүрчегвал садаҳни жеч,
Чан зи хай диде Ватан,
Еке чуюллар галаз гегъенш
Мадни хъурай вун авадан.

Накъвар - къизил, къванер - мермер,
Авач валай хъсан улькве,
Дагълар - якъут, тамар - гевгъер,
Азад я ви хизан, улькве.

Чи магъсулрин къакъан бегъер
Хаж жезва чинар хъиз тик.
Царцар гуз къвазнава чуюллар,
Тъар патахъди ахъяна цукъ.

Чи заводри акъваз тийиз,
Югъди-ийфди къвалахзава,
Чандилайни хвена азиз,
Чна валди дамахзава.

Шагъ-Эмир МУРАДОВ,
Дагъустандин халкъдин шаир

Дагъ Шуурда

Кичен дагъдал ала маргъял,
Агъзур йисан яшар авай,
Къуршудилай тушиз яргъял,
Аламатдиз ухшар авай.

Дагълар хъанва ана мурклар,
Къалин жезва ашукъиз жив.
Вацун сиве тұна раклар,
Ахъяна маргъялар сив.

Гатун юкъуз начагъ касди
Авуртла мурк эгер талаб,

Кичен дагъдиз фена тадиз,
Газ хкведа къайи къаяб.

Шуурдай и муркадин дагъ
Авани чахъ ахътиң къуват?

Эхъ, инсанрин риклер я раж,
Гъабур сад хъун я чи къудрат.

Илим, зегъмет сад авуртла,
А маргъялар яд ийида,
Зегъметчири къаст авуртла,
Муркадални чад ийида.

Расул ГЪАМЗАТОВ,
Дагъустандин халкъдин шаир

Дустар хуъх

Чир хуъх, зи дуст,
дуст-душмандин къимет ваз.

Садлагъана ямир вири
хъилерив.

Дустунин хъел фад квадъда.

Мад гъуэрмет ваз

Къведа сел хъиз. Немир дуствал
къелерив.

Мумкин кар я, дуст вич фад-фад
алатда

Дузы къацалай сабурдинни
абурдин.

Амма жемир вун къапарай акъатна,
Къехъун хъийиз са царх финай

какурдиз.

Инсанар, фад къуэзүз жезва

яшар чи,
Сел хъиз катиз ийкъар, ийсар

ийгиндиз.

Гъикъван регъят къакъатда бес

дустар чи,

Жагъурдайла гъикъван бес чаз

четин я!

Бирдан шивци авуртла ви

къецивали,

Са куъхъ ятла кек галкъана,

мумкин я,

Ам дегишиз акатмир вак тадивал.

Тахсирлуди рехъ я, шив туш,

якъин я.

Тавакъйда, инсанар, за:

Аллагъдин
Хатурдай къван пичи мийир

къастар күй.

Жемир хъи квезд абур гзаф авай

хъиз,

Квахъунхъай киче хуъхъ квэз

дустар күй.

Захъ гъамиша адет хъана

къайдасуз,

Дугъривиле акваз дайм писвилер,

Литературадин йис

Сулейман РАБАДАНОВ,
Дагъустандин халкъдин шаир

* * *

Тек дагъ чина
Къакъанди яз гысабдач,
Патав маса
Дағылар такваз хъайитла.
Тек тарни гъакI
Гужлуди яз гысабдач,
Патав маса
Тарар такваз хъайитла.
Тек шайирин
Устади яз аквадач,
Эгер маса шаирар, къвез,
Къулав адан рахадач.

* * *

Ингье чка за багъ кутур, хурам тир.
Аял йисар фейиди я зи гъя ина.
Ини цуқвер гана гъикъван тларам
тири,
Гила, къекъвез, жагъизмач а хазина.

Гила хъуърез, къуэзүз ава хтул зи.
Ашуку жезва ам дагъларин
севтинал.

Кульгэ гвай хъиз шад я хчи
чукъул зи,
Бахтлувиляй илигнава уфтунала.

Дарги Чалай.

Зияудин МЕГЬАМЕДОВ

Зи къуват язи

Дагъустан

Хайи макан, лекъер макан,
Ви тай авач дубыньяда.
Яргъя чилел мадни масан
Жеда ви тIар, за къада.

Зун дагъви яз хъанва чехи,
Гъавиляй зун агъадач -
Са мус ятла ви руль рехи
Хъана, мад чав рахадач.

Мах яз къульне амуқъда са,
Тикрарзай мецери:
- Ви дувулар къатда са-сад,
Тараща няс нефери.

Дегишарда михъи намус
Долларихъни къизилрихъ.
Дагъви рушан михъи умуд
Жеда руғъгъиз къезилди...

Гуя инаг жеда ягънхъ
Алчахризни ялтахриз.
Несилрин чи квахъда къуршах,
Клевириз ам ямахрив...

Ви пуд гъижак, хайи макан,
Нивай жеда чулавриз!
Зи къуват я зи Дагъустан,
Мутгъуль тежер ялавриз!

Урус Чалай.

Шагъвелед ШАГЬМАРДАНОВ

* * *

Хизанда сад къал кваз рахаз
хъайитла,
Чехи буба гъахъда тадиз арада.

- Берекатар квахъда, къалар
цайитла,
Меслят я гъа твадайди фу харада!

Ваз килигиз жезва, дубынья, къе зун
перт,
Чехи бубад гафар жува тикрариз.
- Къал ала вал, фу квадрун я чехи

дерпт,
Вугумир ман берекатар гарарив.

Ийкъахъ галаз...

- Вучиз закай бейкеф я вун, лагъ
кван, югъ?
Вучиз захъай элкъуэрзава чин
вун?
- Квел шад жеда? Вуч ятла лагъ ви

къуллугъ?
Вуч умудрик кутуна, лагъ, къүн
вун?

Тат Чалай.

Зун лагъайтла, рекъе геж жез
кичела,
Умудрин шив тваз алахъна
жезбина.

Эхъ, асирри алуд тийир рикелай,
Крап кланда амуқъна чи гүгъуна.

- Вучиз акъван жезватла, югъ,
шаклу вун?
Мегер гъакъван заз таъсибар хъуз
чидач?
Белки, гъа и царцы ийин баҳтлу
вун?
Эбедин гудачта ваз, низ чида?..

* * *

Ингье мад сад, цар чугуна
цавалай,
Гъед аватна мичивилиз дагъардин.
Сад лагъайди туш, цуьдгъуна
рувалай,
Гъисаб ни гуй а гъетерин
тъамбардин?

Амма къадар тимил жезвач
ийфериз,
Кузвайбурун цавун чулав никелай.
Гирляндриз авай хъиз я звериз,
Аватайбурун алудзава рикелай...

Гъа гъетер хъиз, тазва къулухъ
ийкъар за.
Гъисабзава - къадар жезва мад
артух.

Чиран патал амайбурун къадар за
Хабар къазва умъурдивай, рикжез
чух...

Табасаран Чалай.

Арсен ТАРКИНСКИЙ

* * *

Эхиз жезмач ярдин дамах,
Рикликай зи жезва чахмак.
За Аллагъдиз ялварзава –
Ашкъи азас хъурай чахма.

* * *

Пачагъдизни, нуквердизни,
Савдагардиз, серкедизни
Гъа сад хътиң ганва ашкъи,
Вуч лугъурай тегъердиз и?

Чи ирсинай

Са шиирда - къве мульбат

(Етим Эминан “Яр” шиирдикай)

Арбен КЪАРДАШ

ЕТИМ ЭМИНАН “Яр” (“Мийир түн икі, ваз минет я, дад-бидад...”) шиир шиирдин көлемдикай хқатай лап бағыа къашарикай садя.

Шиирдин вичин умурдин эхиримжи ийсара, яни вич инсанрин арада амасирла, азарди аклажарнаваз месел алайла, кхъенвай и шиирди Эмина рекъидалди шиирвилин ве-зифадиз вафалувал авурди, вич халисан шаир яз тухвайди къалурзана. Шиирда гъя-къван гзаф сирерни гътнава.

И шиир, дает яз, Эминан ктабар түккүр-рай вири ксари мульбатдин чаларин жер-гедик кутазва за гъя идалди эсердиз ганвай баянар акъалті жезва. Шиирдин ктабар түккүр-рай са касдини и шиирдин артухан са баян-затни ганвач. И карди шиир Эмина аш-къидикай кхъенвай амай чаларилай са акъ-ван тафатлуди тушириди яз къабулайди къалурзана.

Чи фирирдади, и чал дерин ва акъалтій баянар гуниз лайиху эсер я. Баянар гала-чиз адан гъавурда келевандайбур тамамдиз, шиирди вичи вилив хвейи тегъерда акъун тийдайдад шак алач.

Цусад гъика (слог) авас кхъенвай и эсердин гъар са царце цезура ва я цезура яр (ял акъадару) гы чкадал эцигайтла, везин-ритм дүзди, төбииди ийидатла лугъуз, шаклувал арадал къвезана. Эмина вичи гъикі келевандайтла, ке чавай лугъуз жедач. И шиирдизни, адан са бази маса шиирриз хыз, цезура цар-це гъар са къуд лагъай ва я ругуд лагъай гъижадилай гулыуныз эцигнаваз келенин мумкинвал хас я.

Сад лагъай жуьреда къачуртла, шиирдин гзаф чкаяр “хазва”, рефрен яз къвездай “ийимир, яр” гафарин чкадал “имир, яр” хъувунин лазимвал жезва, са бази къватлапра гъакі авунни авунва. И дегишвили бен-дерин эхиримжи царара маса гафар ва я гъижайар хтуниз мажбуразана. Чи фирик къвед лагъай жуьредиз, яни цезура ругуд лагъай гъижадилай гулыуна эцигнаваз келенин мукъва я.

Шаңа и шиир садра кел хъийин:

Мийир түн, ваз минет, чара, дад-бидад,
Зи рикіл сефил я, мад дар ийимир, яр.
На зи гъамни хифет, даим къаң инад,
Зи далудал залан пар ийимир, яр.

Дүнья сад хыз фидай гъя югъни ийиф я,
Бедгәвәя умур икі фин гъайиф я.
Зи гъал сефил я хыи, рикіл зайиф я,
Зи кайи рикіл мадни тілар ийимир, яр.

Зун - дертэгли, вунни дава-дарман я,
Ви хуш дидар акун зи эрзиман я.
Зун ваз хаталу я - даим аман я, -
Хата гүзәт тавур кар ийимир, яр.

Зи дердинин тілебиб ава кlevера,
Вун я хыи, мад алач масад чилерал,
Килиг тийиз туна вуна чульлера,
Межнун хыз зун икі бизар ийимир, яр.

Аквазе зи чандин ваз сефилвилер,
Дар ийимир икъеан заз цавар-чилер,
Гъам чи арадаәй, мад жери сирер
Алемриз вуна ашкар ийимир, яр.

Етим Эминан гъам-хифет пара я,
Аман, минет, вуна заз са чаара.
Зун ваз хаталу я, уззукъара я,
Халкъариз мад агъузар ийимир, яр.

Чаз исятада важиблуди шиирдин манаметлеб, квелди ам шиирдин мульбатдин

амай шииррилай тафаватлу ятла веревирд авун я.

“Яр” шиир суфизмдин къайдайрал амал авуна кхъенва. Инал рикел хкин хыи, Рагъэкъечайдай патан шииратдиз юкъван асира суфизмди зурбадаказ таъсир авунай. Суфирии дүньяда авай чан алай къван гъар са зат! Аллагъдин гъакъикъи шикил яз гъисабзаявай. Чпи къабулнавай къайдайрэз имандаллайбур мукъва авун патал, абур чин гъавурда акъун патал суфирии чин “чал”, чипи яржар-лишанар яратмишнавай. Суфирии къайдайрал амал авуна кхъенва шиирра ахтын лишанлу гафарихъ шумудни са мана хын лазим тир. И карди, санлай къачурла, шиирдин манани са шумуд жуьреда дегишарзаявай. Ишарайрин чалакай менфят къачуна, шиирри чивай ачуходи лугъуз тежезвай маса фирирни къаб алас лугъузай.

Вири суфирии къилин макъсадни Аллагъдин мукъва хын, Адахъ галас сад хын, Адак акахъун тир. Гъавилия Рагъэкъечайдай патан шииратда (иллаки гъезелдин клануба аваз кхъенвай чалар) Аллагъдал хейлин цийи тіварар акъалтна: “Дуст”, “Чирағ”, “Чехир қазвайды” ва иллаки “Яр”...

Вичин мульбатдин гъезелра къве ма-на туналди, яни гъя са чала къве адресат-дихъ - кълани ярдихъ ва Аллагъдихъ элкъве-на раҳунанди иллаки чехи шиир Гъафизан шиирар тафаватлу жезва. Лезги шииратда ихтиян лишанлавал Ялцугъ Эминан ашкын-дин чаларизни хас яз аквазая.

Гъя икі Етим Эминан “Яр” гъя ихтиян “къве манадикай” ибарат хъенвай шиир я. Ам гъя са вахтунда кълани ярдиз, шиирдин умурдин юлдаш Түквебанан за гъамни Аллагъ-дин ийизвай дұяяр, шаңдаяр я.

Шиирдихъ мульбатдикай кхъенва чалар гзаф ава, амма абуруз “Яр” шиирдихъ авай суфирии шииратдиз хас къетленвилер ава. А чалар шиирди тайин дишегълидиз ийизвай майилар, адан гъузелвилли, ажайб къилихри юзурзаявай къизгъин гъиссерни гъе-весар къалурзана. Бязи эминоведи жуьре-ба-жүре тіварар алай дишегълиріз за я тіварар тақынвай гъузелріз бахшнавай чаларни гъакъикъи са касдиз, са “таватдиз”, са “назанидиз”, са “эфризидиз” кхъенвайбур яз гъисабзаявай. И гафари-тіварар гъарда къилди мана гузва. “Тават” “гъузел” я, “назани” “наз гудайды”, “эфриз” “куйкульзаявай”, экүй ийизвайды я. Амай тіварарихъни гъахъ-тин гъурчег манаяр ава. Икі, малум тирвал, шиирди гъульзукъ квай Түквебанан фитне-дин-төтнедин хъен татун патал ийизвай. И фирик дүзди тирдал шак алач, вучиз ла-гъайтла дишегълидин гъар са тіварці са иер лишан къалурзана. Эмина, са тіварцікай ва

адан манадикай менфят къачуналди, вичин халисан, рике гъамишалугъ яз чка къунвай са ярдин тариф ийизва, адан къилихрин хъсанвал ва къетленвал ачукарзана. Ихтиян шиирда Эминаз “къвед лагъай мана” тунин, къаб алас лугъунин лазимвал амукъзаявай. Вичин ярдиз маса тівар гун - гъя им ада къаб алас лугъун хвана күтляй жезва.

Амма “Яр” шиирда Эмина “къве манадин” къайда кардик кутунихъ, аквар гъалда, дөрин себебар авай.

Лугъун лазим я хыи, умурдин эхиримжи ийсара шиирдин руғында чехи дегишишлир кыле фенвай. Дүньядикай, умурдин кынди, инсанрикай, дустарикай ада виликдай авур фирир, адан къатунар саки михыз дегиши хъянвай. Ам руғындали “чехи” хъянвай, и жигъетдай адап дөрежая мадни вини кларапиц акъатнавай. Яшайищдин ва кысметдин четин уламрай акъатнавай вичинин Түквебанан мульбатдикай, виликрай хыз, чилин мульбатдиз хас рангаралди хъянин лазимвал шиирдин амачир. Гъар ракынин, гъар вақравни гъетерив, гъарни малаикрив гекъигай Түквебан шиир патал, ажал атана вичин япув акъвазнавайла, Аллагъдин дөрежадиз акъатнавай жеди. Гъар гъыкіл ятла-ни, азардиз дарман амачир береда “бедгъавая умур” алатна физвай Эминаз вичи вилив хузызай күмек, сабур ва теселли гъя и къве “чешмәдай” къvezvaidi чизвай. Гъави-ляй ам абурухъ къведаҳ галазни раҳазава. Шиирдин гъар са царци гъя икі тирди къалурзана. Чалархъ тежедайбурувай “яр” гафу-нин чкадал “Аллагъ” эцигна келайтла жеди.

Бязи царцилай талукъ яз суаларни кватун мумкин я, яни абурай Аллагъдихъ элкъвена рахун аквазая.

Месела, къачун и бейт:

Зун ваз хаталу я, - даим аман я, -
Хата гүзәт тавур кар ийимир, яр.

Дарман авачир, жерягърин къил акъат тавунвай азарди ажалдин вилик вегъенвай Эминаз вичик квай уззукъар къвалав гвайбу-рук, иллаки вичихъ датана гелкъвевай Түквебанак ақатиз кичевай жеди. Гъавилия ада, мукъаят хъухъ лугъуз, вичин умурдин юлдашдиз минетзана. Им тібии кар я.

Эхиримжи бейтинани гъя ихтиян фирир тикрар жезва:

Зун ваз хаталу я, уззукъара я,
Халкъариз мад агъузар ийимир, яр.

Эмина вич ихтиян гъалда хъенвай вич та-хисрлү ийизвай, вичин чин Түквебанан вилик чулав хъенвайди лугъузва. И къве мисал-дайни шиирдин бедендин азиятирайни тілар-рилай руғындин азабар шумудни садра къа-ти тирди аквазая.

Бес абур квелди Аллагъдихъ галас ала-къалу я? Ажалдин месел алай шиирдикай Аллагъдиз вич хаталуval хъун мумкин я?

Лугъун герек я хыи, ибур шиирдин лап важдибу чекая я. Умурдин киргай хъен-вай шиирдин вичин сабур квадариз, асиви-лиз къил язъиз, иман зал ийиз кичевая. Гъя кардай азас вичикай Аллагъдиз авай хата-лувал аквазая.

Мад са бейт къачун:

Килиг тийиз туна вуна чульлера,
Межнун хыз зун икі бизар ийимир, яр.

Инал гила къарши суал кватун мумкин я: и гафар Түквебанахъ галас квелди алакъалу я, Эминаз азабар гузвойди, адап къадар-кысмет хъенвайди Аллагъ яз хъайила?

Инал ихтилат Аллагъдай “килиг тийиз” “чульлера” тунвай шиир жерягърин суркъ-

да хъуникай, ам абурухъ къекъвэз хъуникай физва.

Түквебаназ и гафар талукъ хъунин мес-эладихъ галас шиирдин умурда хъайи тайин са вакъяя алакъалу хъун мумкин я. А вакъяни азардиз дарман тачагъзаявай Эмин Дербентдин азарханадиз финиф яз гысабиз жеда. Сагъ хъхънин са умудни амачир ши-ирдиз аниз физ клан хъаначир жеди. Ам къа-дим шегъердин азарханадиз ракъурунал Түквебан көвиз акъвазун мумкин я. Са шумуд юкъуз, арабада къаткан, Дербент-дин рехъ атлун залан азардик квай кас патал регъят месэла тушири. И рекье шиирдин вич чульлера гътнавай Межнун хыз, акъулни чандын къуватар кважынавай кас хыз гысс авун тібии кар я.

Мұкъуб патахъай, рикел хкин: вичел Межнун (яни дили-дивана хъанайы) тівар ақалтай, къизгъин мульбатдиги чульле-риз ақыдай Имрүл Къайс лугъудай кас шиир тири. Инал Эминаз вич патал Межнун неинки са шииратдин ярж яз, гъакъин вичиз барабар, гъакъикъи инсан язни аквазая. Лейлидин тівар шиирда ава-чайтани, ам шиирдин рикел хкин: ата тівар ада Түквебаназ ярашыгъ ийизвай. Лейли Межнуназ кысмет хъаначир. Амма Эминаз Түквебан кысмет хъанайтани, Межнунан кысмет рикел хуналди, шиирдин вичин азардиз вичин Түквебан сад-садаз кысмет тахъяди хыз авунва лугъузава. И мақъамди шиирдин и тайин бейт генани гзаф деринарзана.

Инал чун рахай бейтинин вилик квай къве царни кел хъийин:

Зи дердинин тілебиб ава кlevера,
Вун я хыи, мад алач масад чилерал.

И бейтинин сифте царци я шиирдиз са дарманни амачирди тайин я. Чилерал ши-ирдиз амайди анжас са Түквебанни Аллагъ я. Шиирдин вичиз амай куруу умурда абурухъ галас чара жез кланзаявай. Вичин жедай чара гъя и къведавай кланзава. Вичин вичи сирер, хиялар, кылиз төфөй эрзима-нар, кумай умудар гъя къве адресатдал ихти-барзана, абур чара касиз чир хъана-заявай.

Гъам чи арадавай, мад жери сирер
Алемриз вуна ашкар ийимир, яр.

Шиирдин вичин “сирерин” гъавурда мад садни акын тийидайди тайин хъанва, азаз дүньяя ва инсанар капаллайбур хыз аквазая. А “сирер”, мумкин я, Эмина вичин эхиримжи шиирар яз гысабизавай.

Шиир акъалттарзай шиирдин къве жуьре-да гъавурда ақыз жериди я:

Халкъариз мад агъузар ийимир, яр.

Түквебаназ и гафар талукъ макъамда баянар лазим жезвач. Эминаз вичин юлдаш-ди масадаз шел-хвална кланзаявай, и карди шиирдин рикел генани гзаф тіларзана.

И царцилай гафар Аллагъдихъ элкъуль-рнай макъамда шиирдин вичин ганвай къван дердер, хажалатар, тілар инсанриз гумир лугъуз, Халикъиз минетзана. Ида шиирдин чехи, регымлу руғындин ва рикел гъакъин дай шағырлана.

Са гафуналди, “Яр” шиир лезги эдебиятда суфирии шииратдин са бағыа ивир я. И карди Етим Эмин Рагъэкъечайдай патан шииратдин деринар лап хъсандин чизвай чехи у

Тараз якъв язва тамуз ван хъун патал

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

И МУКЪВАРА Ахъцегъя Гъемзет Агъмедин куынчидин са агъалидин патай, чин куынчеда "майишадин дигидай цин хвал зирзибилир ацланва, михъивал хульзвач, къайдада авач..." лугуз, райондин АНО "Возрождение" фондунин президент Къэрдаш Мамалиеван, агъсакъалрин ветеранрин советтин председателар тир Къеземет Къеземетовани Хайируллагъ Велиеван тъварарихъ (и пуд тешкилратин ръгъберарни са кабинетда ава) арза атана. Абурухъ галаз зунни чакдал фена. Дуғурданни, арзада къалурнавай делилар тестикъ хъана. Общественный тешкилратин ръгъберри арзацидиз (адан тълабуналди тъвар къзвач) възанал къватл хъайи инсанриз насыгътдин, эдеб-ахълакъдин келимаяр лагъана възанал гъялдинбуру чин хуси къуватралди гъялдайвал хъана.

Месэла гъялнава, амма чав делиллу веревирдер ийиз тазвай са жерге суалар арадал къввезва. Сад лагъайди, вучиз а касди хурун Совет, ЖХХ-дин, къайдая худай органрин идара яркваз такъуна, общественный тешкилратиз арза ийизва? Гътта магъледин кулыушулу къарни гъялиз тежезвай хурун Советдин депутатар, участковый къуз?

Дигидай цин хвал йисан къене михъ тийиз, анат инсанар къзвач лугузыза. Эгер а хвал герек амачтла, ахълтур, геъненш куые жеда. Тахъйтла, бес и татугай гъал ана яшамиш жезвай, тъар юкуз ана къекъвездай инсанриз аквазвачни? Чип ишлемешавай рехъ-хвал къайдадиз хуунин лап чарасуз къвалахарни кваз паталай атана са ни ятлани авуна къланзавани? Маса ксарайкай гъч рахадач, бес и магъледа камаллу агъсакъалар, аялриз тарстербия гузай муаллимар, гъкуматдин идара яркваз къултугъчирни руководителар авачни?

Якъин тирвал, въеле XVII асирида хъенчин турбайра аваз яръал дагъларай михъ цин булахар гъана, чиркин ятар ахъхадай маҳсус канализация тукъурунаваз хъайи къадим Ахъцегъя къе, XXI асирида, ам 15 агъзурдалай артух нефес авай шегъердиз элкъвенвайла, ихътин бея-бурчиллер - дигидай цин къаналар канализацийриз элкъурун, къайъусувиледи гъиле гъятай гъинал хъайитла зирзибилир гадарун, нефс вилик кутиунициди жемятдин рехъ-хвал дар авун... - айб я. Къваляй михъидаказ алукъина, гътта тутъуна галстукни туна экъечизавай прабуру чин къвале, гъятада, багъ-бустандада къайда хунилай гъейри (хъсан я, гъанранни гъамиша къайда аваз хъайитла), мад са къунайни фикирзавач. Зирзибилир акъудна къучедал гадарун, гъамамдин чиркин ятар патавай физвай цин хулак кутун, хъвадай целди салар, багълар дугун ва ихътин маса татугайвилериз рехъ гун, гъайиф хъи, чи хуърера парабуруз адет хъанва. Эхиримжи вахтара иллаки пара жезвай мугъманри чакай вуч фикирда?

Чун ихътинбур тушир эхир. Гила вуч хъанва? Бес вучда? Виридалайни хъсан цийиди рикелай фенвай къуль-неди я лугуздайвал, чи баркаллу бубайрин хъсан адетар рикел хана, абур кардик кухтуна къланда. Месела, Ахъцегъя къени бязи магълайра (месела, Гъакъарин, Къулийрин, Хъваскирин...) халъкдин педагогикадин меске-нан - кимер ава. Гъар экунханъ ва нянихъ кимерал камаллу агъсакъалар, инсанриз мийир-межер лугуз, магъледин низам-къайда хульзвач. Ахътин ксарайкай вил къягъиз ва я рикел буйргъдалди дишегълири гъар пакамахъ фад чин къвалерин вилик патар штказва, михъзава, анриз ятар язва. Хуъре къенвай са кас авайла, агъсакъалди, кимелай вичин куынчидин ва я магъледин итимрин дестедин къилеваз фена, дуба ийизва. Эхъ, ибур тебрик авуниз лайхху крар я.

Хиве къан, сифте килигайла, гуя кулыушулу яз аквазвач месэлдаки заз чи халъкдин газетда жуван фикирар раиж ийиз къланзавачир. Тараз якъв язва тамуз ван хъун патал лугуздайвал, месэла, са куынчидин хурунн серъятратай акъятна, умуми къуватралди тъялна къланзавай чи обществодинди хъанва. Ам гъик гъялда лагъайтла, шаксуз, хурун Советдин депутатарив, талукъ тир идара ярквази карханайрин викилрив, участковый полицейский (сир туш хъи, инсанриз чин магъледин депутат ва участковый гъч вуж ятлани чизвач) чин къултугърин гъар йикъан везифаяр намуслудаказ тамамариз туна къланда. Ахъпа хуърерин магълайра кимер арадал хуунихъ ва анра халъкдин къил къаз жедай хътин жавабдар агъсакъалар тайнарунхъ метлеб ава. Им къиле чакдин администрациян агъсакъалрин советар аваз тешкилудаказ бажармишна къланзавай акъяттай вахжбу месэла я. Вучиз лагъайтла, ихътил Ахъцегъя са куынчидин хуал хъайи тавункай въа, чи халъкдин къанажагъдикай, ацукун-къарагъункай, бубайрин баркаллу адетар хуункай, акъятзавай несилдиз дубз тербия гүнкай физвайди аннамишна къланда.

ДГУ-диз мугъманвиле

И ийкъяра Даггосуниверситетдин филологиядин факультетдин студентриз ва муаллимиз Самиарадин гусинверситетдин муаллим, В.М.Шукшинан тъварунхъ галай шириатдин уртак центрадин ръгъбер Геннадий Матюхин възанал Гъамзатован руш Салигъяр Гъамзатова мугъман хъана.

Гъамзатован Лачу дурнайрин ийкъяр талукъарнавай и гурущдал Геннадий Матюхина студентриз центради вичин вилик эцигнавай месэлайрикай, обществода эдебиятдин метлебувиликай, Р.Гъамзатован яратмишунрикай съуьбетна. Урсатдай атанвай мугъманди Р.Гъамзатован "Зи Дагъустан" ктабдай чукар кълена.

Алай аямдин виниз тир технологийрин вахтунда урс литературадиз, Чалаз, шириатдиз ийизвай итиж квадар тавуна къланзавайди къейдна Патимат Гъамзатовади.

Мугъманрин вилик филологиядин факультетдин Да-гъустандин ва урс Чаларин отделенидин студентриз милли чаларалди шириар кълена, манияр лагъана.

Гурущдин эхирдай декандин заместитель Мурад Булатова вирибуруз сагърай лагъана възанал Гъамзатовади машъул ксарихъ галаз таниш хъунин важибувиликай съуьбетна.

Студентри тежриба хкажна

3-5-септемвриз Дондал алай Ростовда Къиблепатан федеральный университетдин бинедаллаз Вириороссиядин студентриз форум къиле фена. Ана Россиядин машътур вузрин активный студентриз иштиракна. Иштиракчияр тир 200 жегъилдин арада дагъвияр, Даггосуниверситетдин студентар, профсоюздин тешкилратин активистар, вуздин студентриз илимдин обществодин векилар авай.

"Образованидин социалъный стандартар" майдандал къиле фейи мянекатар РФ-дин профсоюзрин координационный советдин къяювилек квай, ана Даггосуниверситетдин пуд векилди иштиракна: яшайишдинни дуланажагъдин комиссиядин член Артур Магъмудова, сагъарунай комитетдин председатель Гульнара Алиевади, ихтияррин комиссиядин председатель Халетдин Къурбанова.

Форумдин къилин темаяр стипендийрин, общежитийрин месэлайрихъ галаз алакъалубур тир. Адан серъятра аваз гъар жуъре конкурсан гъик къиле фена къланзаватлани ахтармишина.

"Студентрин спортклубрин ассоциация" лишандик кваз тешкилнавай майдандал Даггосуниверситетдин патай профкомдин спортдин комиссиядин председатель Тайгиб Тайгибова възанал комиссиядин член Ислам Талигаева иштиракна. Абуру неинки тъар жуъре проектар тукъуруна, машътур ксарихъ галаз таниш хъана, гъак спортидин акъажун-рани чин алакъунар къалурна. Абурун арадай рикел аламукъдайди Дондал алай Ростовдин тариҳдин манадин чайрай 14 километридиз зверун хъана.

Дагъустандин векилри иштиракай мад са майдан "Жегъилприн карчивал" тъвар алайди тир. И тематикадай ДГУ-дихъ авай тежриба физикадин факультетдин студентриз илимдин обществодин председатель Эльдар Мурлиева раижна. Къалахдин серъятра аваз "Россиядин студентрин бизнес-инкубаторрин, жегъиль карчийрин възанал алимрин ассоциация" арадал гъана.

Гъакини студентар РФ-дин образованидин министр Дмитрий Ливановахъ, адан заместитель Екатерина Толстиковадихъ, аялриз възжайтиз тербия гунин хиле госполитикадин департаментдин директор Александр Стадзедихъ, Россиядин ректоррин союздин президент Виктор Садовничийдин възанал газа маса ксарихъ галаз таниш хъана.

Мянекатар агалунин серенжемдал Дмитрий Ливанова и ийкъяра тухвай къалахдин санлай къимет гана.

- И Форум студентар патал тежрибадин, алакъайрин, дистрибутивин къилин майдандиз элкъвена. Ада къве виш как

къватлана. Идалайни гъейри, форумда къецепатан 14 улк-ведин векилри иштиракна. Образованидин майдандал алай девирда кар алай месэлайр веревирдна, - лагъана ада.

Жегъилар патал чехи метлеб авайди хъайи и вакъиатдилай къулухъ къарап кълна възанал бинедаллаз 2017-йисуз Екатеринбургда авай Уралдин федеральный университета къиле фидай нубатдин форумдин къалахдин къядада тайнара.

- Форум лап итижлуди хъана. Чахъ неинки РФ-дин образованидин министрдихъ галаз гурушиши, таниш же-дай, гъак алаз суалар гудай мумкинвал хъана. Къунши регионрай тир танишрихъ галазни алакъаяр цийи хъийиз алакъана, - лугузыза ДГУ-дин студент И. Тагилаева.

"Гзаф миллтрин Ростов"

Ростовийри 19-септемвриз шегъердин югъ къейдзава. И мярекатрал абурувай Дагъустандин халкъарин милли тълнарни дадмишиз жеда.

Хабар гузайвал, суварин мярекатрек виридалайни итижлуди, кар алайди "Гзаф миллтрин Ростов" лишандик кваз къиле фидай фестиваль я. Адан серъятра аваз шегъердин милли культурадин 20 тешкилрати чин тълнар, яратмишунрин нумраяр, сеняктарвилер къалурда. Са павильон дагъустанвиири гъазурдай меслят хъана.

- Дагъустанвиири - им гзаф миллтрин Ростовдин сообществодин активвал къалурзавай, худидай тежедай пай я, - лугузыза Ростовдин региондин "Дагъустандин халкъарин Дондал алай землячество" общественный тешкилратдин правленидин председатель Аль-Асъаб Гимбатова. - Шегъердин ръгъерри чаз гъамиша гъар жуъре мярекатрал теклифзава. Гъелбетда, шегъердин ийкъял талукъ мярекатарни чун галачиз къиле фидач. Им чи шегъерни я, чаз ам паря къланда възанал гъевескар артистрин искусстводин шегъер-эгълийрин гуѓуълар анжак шадарда. И югъ гъар сеферда милли общинайрин арада къиле физвай акъажунриз ухшар жезва. Гъардаз са квелди ятлани тафатлу жез къланзава. Суварин юкуз тъазурдай тълнар чна тайнарава. Милли куъльлер дагъустанвири Салман Салманова ръгъервал гузай Новочеркассийдай тир "Кавказ" ансамблдин колективди ийда, - лагъана ада.

IT-форум

"Цифровой регион - Электронный Дагъустан" лишандик кваз 25-26-септемвриз Махачкъалада къвед лагъай конференция къиле фидайдакай хабар гузва Дагъустан Республикин алакъадин възанал телекоммуникацийрин министрстводин векилди.

Конференциядин къилин метлеб электронный гъкуматдин възанал информацийрин обществодин хиле тежриба хкажун. Я карди электронный төрберида государстводин възанал муниципалъный къуллугъар авунин, информацийдин хатасувал таъминарунин къара авай татугайвилер арадай акъудуниз, агъалири абурукай менфя къачуниз къумек гуда.

Конференциядин къилин метлеб электронный гъкуматдин възанал информацийрин обществодин хиле тежриба хкажун. Я карди электронный төрберида государстводин възанал муниципалъный къуллугъар авунин, информацийдин хатасувал таъминарунин къара авай татугайвилер арадай акъудуниз, агъалири абурукай менфя къачуниз къумек гуда.

Форумдин тешкилратчи РД-дин алакъадин възанал телекоммуникацийрин министерство я. Анин къалахда РФ-дин алакъадин възанал телекоммуникацийрин, РФ-дин экономика-дик жигъетдай вилик тухунин министрстводин векилри иштиракда.

Форум пленарный заседанийрин, тежрибадин сессийрин, элкъвей столрин, дискуссийрин къайдада къиле фидай. Мянекатарин серъятра аваз электронно-образовательный ресурсар арадал гъанвайбурун программайралди, чирвилер къачун патал алай девирдин тадараракралди таъминар-здавайбурун иштираквални аваз выставка жеда.

Мянекатаря иштиракиз къланзавай гъар са кас forum.e-dag.ru сайтда регистрация хъун лазим я.

Къхинрин дафтар

**М.ЖАРУЛАЕВА,
Ярагъирин юкъван школадин лезги чалан възанал элкъвена.**

Школайра къелзавай аялриз муаллимиз къумек яз табар, тестер, рабочий дафттарар чандай акъятун табар ийидай кар я. Программайрални государстводин улчимейрал асаслу хъана, 5-классдин аялар патал лезги чалай възанал ташкъинрин дафттар гъазурнавай санлай къимет гана.

Ахътин дафттарихъ гъихътин къетенвилер ава? Сад лагъайди, лезги чалан възанал ташкъинрин дафттар гъазурнавай санлай къимет гана.

Къеда лагъайди, ана эцигнавай итижлу суалри маналу жавабарни истемишава.

Пуд лагъайди, литературадин дафттарин къиметлевал гъам прозадин, гъам шириатдин эсериз дериндай фикир гудай суалар эцигнавай ибарат хъуни аялриз лезги литература дериндай чирдай мумкинвилер гуда.

Марият муалими тукъурунавай и дафттарин муаллимиз възанал аялриз еке къумек гудайдахъ инанмишава.

Чин гъазурдай -
Дагъви ШЕРИФ

ПапИрус чугуни кай яргъа хъухь!

Кхъейдакай мад сеферда

Интернетдай. Гъазурайди -
Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Гъар сеферда папИрусдик цай кягъяди атирул гумадиз, адан вили рангунин гъвечи-гъвечи тупариз тамашзава: күн эку хиялри яргъариз тухузва жеди, амма садра къвани папИрус чугуни бедендан гъихътин гел тазватла, сагъламвализ гъикт таъсираватла фикир гузвачни? ПапИрус чуугун чуру хесет тирди, ада беден харалзавайди тийижир кас бажагъат ава. Гъар са папИрусдин гумади күн мад ва мад вичин "сугъуърда" тазваза, "пака гадарда" лугъудай ксар патални пакадин югъ сакланы алукъзвач. Викъегъ ятла, пакадин йикъал вегъемир, а зегъримар къе гадара! Гъайиф хъи, гзаф вахтара, инсандин папИрус гадардай ният аватани, и кар кылиз акъудиз жезвач. "Вири тахсир" папИрусдик квай никотиндинди я. Дугъриданни, инсан ададай аслу жезва (никотиновая зависимость), ам чуугун тавуна акъвазиз жезвач. Гъикъван гзаф папИрус чу-гуртла, никотиндилай аслувални гъакъван артух жезва.

Тарихдиз вил вегъен. Чи эрадин Хасирда тенбек чуугун анжак сагъламардай къуват авай серенжем яз чизвай. Икъл, тенбекдин күмекдади 30-далай виниз азарар сагъэрзазвайдан гъакъиндай шадгидвалзавай къадим девирдин жерягърин кхъинар ама. Гъатта XV асирдани тенбекдин пешерин күмекдади медицинада мигрен, сухван твал, тъун иливариз тахъунхъ галаз алакъалу азарар сагъэрзазвай...

XIX асирда "сивий гум акъудун" адеддиз элкъвена, папИрус виринра чуугваз эгечина. Алими тенбек инсандин сагъламвал патал гзаф зиянлу шей тирди дузыдал акъудна. Икъл, 1809-йисуз француз машгъур химик Луи Воклена тенбекдин пешерик никотин квайди тестикъарна. Никотин кудай (истивутди хъиз) ва туънт жими затл тирди, виликрай малум тир зегърламишдай затларихъ (агъуррихъ) хъти къуват авайди раижна.

Никотин салан са жерге майвайрикни ква: баклажанрик, кудай къаца истиутдик, помидоррик, амма адан къадар лаптимил я. Тенбекдин пешерин лагъайтла, 5 процент никотинди къазва. И къадарда ам еке къуват авай нейротоксин, яни зегърламишдай затл я, ада инсандин нервийрин система къайдадикай худздава.

Алими тестикъарзазвайвал, папИрус чуугуни инсандин бедендиндиз ва сагъламвализ гузвай зиян, папИрусдин гум къенез чуугурла, никотин ивидик акатунихъ галаз алакъалу я. Са кар мадни къейд ийиз къандзана: инсандин нервийрин система тънкъаны ятла, никотинди ийизвай таъсири гъакъван гужлуди жезва. Инсан патал акъван зиянлу тир никотинди кульп карч алай гъйванариз са таъсири ийизвач (тенбекдин пешер жакъвайла, гъч са "хабарни" гузвач).

Са мисал мад: 20 папИрусдик - (им активный къалиянчийрин норма я) -130 мг никотин, 45 мг аммиак, 0,7-1,1 мг синильный кислота, 0,6 л угардин газ ва гзаф къадар маса зегърлеру шейэр ква.

Са сеферда Франциядин Ницца ше-гъерда "Виридалайни хъсан къалиянчийрин приз" патал акъажунар тешкилна. Иштиракчийрин къадар тимил тушири. Ана къве касди гъар сада 60 папИрус чуугуна, абуру къведани азарханада чанар гана, амай иштиракчийрин чехи пай зегърламиш хъана, амма къутармишиш алакъана.

Къве дустуни папИрусар чуугунай "вуж викъегъ ятла" чирдайвал хъана. Абуруй када 25 папИрус чуугуна, азаз пис хъана, азарханадиз агаъдай рекъе ам,

рикъ акъвазна, къена. Ихътин мисалар медицинадин литературада, низ чида, тънкъван аватла!

Никотинди гъикт таъсираватла?

ПапИрусдин гумадик кваз тимил тимил никотин бедендин күжумзава, гъвилляй инсанди адан чуру таъсири садлагъана къатлувач. Рекъидай чкадал гъидай "къадар" - (папИрус чуугунин рекъяй гъттат еке тежриба авай кас къантлани хърай) сад-садан гуѓуналлаз 20 папИрус, я тлахъайтла са йикъан вахтунда 100 папИрус чуугун я. Никотиндихъ галаз "таниш тушири" кас винидихъ къалурнавай къадардин са паюнини къиникал гъида.

Никотинди нервийриз таъсираватла, идалди аслувал арадал гъизва. Никотиндилай аслувал героиндилай ва кокаиндилай аслувилелай күсни гуѓуна авач. Амма са тафават: эхиримки къева да инсан фад рекъизва. ПапИрус чуугвазвай инсан яваш-яваш рекъизва, и чуру хесет себеб яз, папИрус чуугвазвай гъар са касди чин умъур агъа кълан 20 йисан куруй ийизва.

Инсандин бедендин папИрусдик квай анжак са никотинди туш чуру таъсираватла. Адак 4000-далай тимил тушиз органический соединения ква (гъа жигъетдай яз мышьяк, никель, кадмий, берилий), инсан патал абуруй 60 иллаки зегърлеру шейэр я. Икъл, тенбекдин гумадик квай виридалайни "чуурди" бензипрен я. Ракдин дакъунар арадал гъуниз бензипрендиз нитрозамин, винилхлорид, пирен, катехол ва масабуруни "кумекзава". Илимдин актармишунри субутзазвайвал, нефес чуугунин органин рак арадал атуни 90 % душишар папИрус чу-гунхъ галаз алакъалубур я.

Эгер папИрус чуугурдалай къулухъ (иллаки чуугваз эгечай сифте вахтунда) кү къиль элкъвевзватла, экъульчун къевзвзватла, рикъл фад-фад къалахзаватла, бедендиндиз къай гъекъ акътзваватла-ибур беден зегърламиш хъунин сифтегълан лишаня я, амма къуне, мумкин я, ахътин "кулъу-шульбуриз" фикир тагун...

ПапИрус себеб яз...

ПапИрус чуугуни вири бедендин къалахдиз, сагъламвализ зарап гузва. ПапИрусдин гумадик "кун тийизвай" гъич са органни авач. Адан таъсири жуъреба-жуърди ва акъалтлай екеди я, амма, сифте нубатда, нервийрин къурлуш хаталувилик акатзава. Нервийрин системади чи беденда къиле физвай вири процессар къайдадик кутазва. Ада беден къенепатан ва къецепатан средадихъ галаз алакъалу авунин патахъай "жаваб гузва".

Къиль элкъуны и системадин къвалахъ къайдадик квачирдакай "хабар гузва". Къилин мефтъедин дамарар агаж хъуни (амни чехи пай душишар папИрус чуугун себеб яз арадал къвевзва) къиль

элкъунал гъизва. Гзаф йисара папИрус чуугурбуруз нервияр къайдадик тахъунхъ галаз алакъалу азарар авайбуруз хастир лишанар жеда: фад галатун, хъел атун, зигъин зайиф хъун, къилин тлалар арадал атун, нерви хъун.

ПапИрусдин гумадик квай зегърлу затлари инсандин бедендин лап чурукла таъсираватла. Күнне фикир ганатла: папИрусдил рикъ алай бязи ксариз ширин затлар акунани къандач. Им никотинди мечин тъямдин патахъай жаваб гузвай нервияр къенва лагъай чал я.

ПапИрус чуугвазвайбурун чехи паюнин вилер зайиф, абуруз рангар чара ийизни четин жеда. Имни вилин нервдиз тади гунин лишан я.

Япар "къевнавай хъиз хъун" папИрус чуугунин нетижада адак квай зегърлу затлари япариш ван атуни нервдиз тади гуниди арадал къвевзва.

Нефес къячудай органи папИрус чуугуниди акътзвавай зегърлу затлар "къаршиламишзава", сифте "ягъунар" и органи "къабулзава". Нетижада нефес чуугвадай органин хронический стальжем (воспаление) арадал къвевзва. ПапИрус чуугунал рикъ алай ксарин жигерар мичи жеда, абуруз бронхит азарди мукъвал-мукъвал тади гуда. Алими тестикъарнава: папИрус чуугунинни чахуткадин арада сих алакъа ава (папИрус чуугвазвайбурун арада чахуткадик начагъ жеввайбурун къадар къве сеферда артух я), жигеррин рак азардик начагъ хъунин къилин себебрикай сад лагъай чкадал папИрус чуугун ала (и азар папИрус чуугвазвайбурук ам чуугван тийизвайбурулай 10 сеферда артух акатзава).

ПапИрус чуугуни хуквадин рак азар арадал гъунни мумкин я, папИрусдик квай зегърламишдай затлар цукъуңдихъ галаз хуквадиз физвайвиялай.

ПапИрус чуугуни рикъинни дамаррин къалахдизни къең гузва. Ам чуугвадайла, рикъл фад-фад къалахзава. Им рикъл гуж акъалтзваватди къалурзавай лишан я.

Атеросклероз азар арадал гъунал гъалтайлани, папИрус чуугун къулухъ галач. Малум тирвал, папИрусдин гумадик кваз ивидик акъханавай зегърламишдай затлари С витамин цуруриз манийвалзава. И витамин беденда бес къадар авчирла, дамарра абур къевзавай бляшкар арадал гъизвай холестерин къватл жеввай. Атеросклероз за ивидин гъерекат къадардилай артух хъун ишемический азар арадал гъизвай "кумекчияр" я. Сир туш, дуњъяда къиникал гъунал гъалтайла рикъинни дамаррин азарар сад лагъай чкадал ала.

Алава къейд. 1930-йисуз Аргентина-дай тир дуихтур Роффоди ихътин ахтармишун къиле тухвана: тенбекдин деготьдикай арадал атай затл ада къвалин къульверин япариш гъуцъиз хъана. 270-300 икъялай гъйванарлай еке турурап (опухолар) пайда жез гатлумна.

Мад са мисал: Америкадин алими кицлерин трахеядай къац акъудна, анат гъар юкъуз 7 папИрусдин гум къенез ракъуриз хъана. Ахтармишун тухвай гъйванарик са шумуд вацралай жигеррин ракдин азар акатна. И мисалди къалурзавайвал, зегърламишдай затларин са пай папИрусдин гумадик ква.

Гъуърметлубур, макъаладин манаметлеб кичлерар гун туш, савадлувал хкажун, икъван чавалди күнне кваз таъказвай краар фикир желб авун я. ПапИрус чуугун себеб яз арадал къвевзвой азаррин сиягъ мадни давамариз жеда, адан чуру таъсиридикай газетдин са чина вири гуз хъун мумкин кар туш.

Къве сагъламвал къилье авайди рикълай ракъурмир! МАДНИ ФИКИР ЦЕ: папИрусдин гумадикай кү патав грай, ам чуугван тийизвай инсанриз иллаки еке зиян ава.

"АЙБОЛИТ"
Чир хъун хъсан я

"Айболит" газетдай
гъазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- Бедендиндиз бувелар экъечнавайла, анал курквачи цукъведин пеш эцигна, пластырдади къевирна, экунанди тада. Ихътин процедурда бувелар алатдалди ийида.

- Дамарарэкс хъана, къвачер тазвайла, 10 шабалу (каштан) чкалар аламаз кульп авуна, 100 мл эрекъ илична, 10-юкъуз мичи чкада эцигда. Ахпа ам къузна, тазвай чкайрай гъуцъда. Гъакъни и настойкадин 30 стлал стакандин 1/3 циз вегъена, йикъя пуд сеферда фу недалди вилик хъвада. И дарманди къвачин дамарра тромбар хъуникай, дамарар экъис хъуникай хъуда ва тлал секинарда. Шабалтурин настойка аялдик квай дишеғлийри, дуркъунар тазвайбуру, хуквада хер авайбуру, иви лахта хъунин лишанар агъуз тирбуру ишлемишна вике къведач. Сагъардай настойка яшлемишадди вилик дуихтурдал меслят гъун чарасуц я.

- Рикъл фад-фад къвачин настойка (такихардия), валерианадин дувулар, хмель набататдин турур, мелисса хъчадин пешер ва шивитрин тум (гъар сад чайдин са турунавайди) вири сад-садак какадарда. Чайдин 2 туруна авай къаришмадал 300 мл гразвай яд илична, 30 декъиъада тада. Ахпа ам къузна, 15 декъиъада вилик гъафтедилай рикъл фад-фад къвачин лишанрин гелни амуъядач.

- Бедендиндиз иви тимил хъланвайла, вергерин ва чулав смородинадин, тысячи летник хъчадин пешер, инияр ва жикъияр (гъар сад 10 г) сад-садак какадарна, шуьшедин банкадиз вегъена, сив аганла тада. Чай гъазурун патал хъреекдин са туруна авай къаришмадал са стаканди азардигъа гразвай яд илична, 5 декъиъада тада. Жув къуватсуз хъланвайди гъисс авурула, йикъя пуд сеферда са стаканди азардигъа гразвай яд илична, 5 декъиъада тада.

- Тумаваркваз, ифин акъалтнавайла, таблеткар хъваз тади къачумир. Хрендин сиропди хъсан къумек гуда. 10 г хрен ракъай яна, са стаканди азардигъа гразвай чими яд илична, 30 декъиъада къалпагъ эцигна тада. Ахпа ам къузна, 100 г вирт ва са пад лимондин миже акадарна, гъар юкъуз фу недалди вилик хъреекдин 1-2 туруна авайди сагъ жедади хъвада. Хренди бактерияра вирусар рекъида. Адак гъакъни витаминар ва минералар гзаф ква.

- Фалужди янавайла (инсульт хъланвайла), агъадихъ галай рецептди хъсан къумек гуда. Ам икъл гъазурда: 50 г таза ва я 30 г къурнавай акациядин цукъверал 200 мл эрекъ илична, са гъафтеда мичи чкада эцигда. Ахпа и настойкадал фалужди янавай пад түшүннә, чими одеялдади къевирда. Идах галаз сад хъиз, лазим тир дарманар ишлемишда ва гимнастика къиле тухуда.

- Ивиди холестериндин къадар гзаф хъланвайла, серг виридалайни хъсан дарман я. Са вицран вахтунда незвай жими хъреекриз, салатриз регъвеннай са силих серг вегъетла, холестериндин къадар гъайдада гътада.

Мадни са къиль серг михъна, къульз күткүнна, 0,5 л эрекъ илична, 10-юкъуз тада. Гъар юкъуз фу түрдад

Мукъвал гележегдин месэлаяр веревирдна

АЧУХ ВЛАСТЬ

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Алатай жумья юкъуз Махачкъалада, "Дагъустан" РИА-дин конференц-залда, "Ачух власть" проектдин сергъятра аваз РД-дин физический культурадин ва спортдин министр Мегъамед Мегъамедова журналистирих галаз пресс-конференция кылип тухвана. Ам ачухдай чавуз "Дагъустан" информагентстводин директор Мегъамед Мегъамедова республикадин спортдин майданра мукъвал вахтара кылип фидай серенжемрал фикир желбна. Министр М.Мегъамедов сифте нубатда чи республикада алай иисан

ноябрдин вацра кылип тухун пландик квай Кавказдин халкъарин спортдин ва культурадин фестивалдикай, гъакини са жерге спортсменрин агалкъунрикай, массовый спортдикай... рахана.

- Дагъустанда кылип тухун пландик квай Кавказдин халкъарин спортдин зурба серенжемдиз чна вири гъазурвилер акунва. Кылди къачуртла, са шумуд югъ идалай вилик чи республикадиз фестивалдиз гъазурвилер акунин рекъяй квалахдин дестедин векилар атана, абуру республика и серенжем тешкилуниз ва кылип тухуниз хъсан гъазур хъянвайди къейдана. Вири крат пландин бинедаллас кылип тухузва, къең гъзвай крат авач. Спортдиннин медениятдин сувар лап вини дөрежада аваз кылип фидайды, гъакини чи спортсменри 1-чакрай къадайди чна шаклувилик кутазвач, - къейдана министрди. - Алатай иисара чи республикадин командади къвед лагъай чакяр кунаи, идакай чна нетижак худнава, а вахтара рехъ гайи гъалаттрын винел квалахнава. Ци - анжак 1-чак!

Мегъамед Юсупович мукъвара акъажунрин пуд жуъредай (азаддаказ, грекринни римлүйрин жуъреда ва дишгъельри къуршахар кунаи) кылип фидай дуньядын чемпионатдикайни рахана. Кылди къачуртла, дагъустанни спортсмен - Россиядин чемпион, Европадин къүгъунрин призёр - Ильяс Бекбулатов нубатдин акъажунра ишириакун патал чи улквидин хъянавай командадик акат тавуних галаз алакъалу яз арадал атанвай еке къал-къиждикай, гъуъжет алай месэладикай сүгъбетна. Малум хъайивал, чемпионатдиз фидай ксар министрводи хъязавач: и рекъяй вири жавабдарвал ва ихтиярар кылип тренеррин хиве ава.

- Команда тешкилдайла, аник кутадай спортсменар вужар ятла тайинаравайди, и жигъетдай къарап къабулзавайди командадин кылин тренер- и душуышда лагъайтла, Мегъамед Гъусейнов- я. За фикирзавайвал, Ильяс Бекбулатов адан чакадал къалурнавай, яни дуньядын чемпионатда ишириакдай Сослан Рамоновалай са къадар викъегъя. Къедани ахтармишун патал акъажунра ишириакна, нетижада Ильяса вичин викъегъялал тестикъарна. Гъар гъикъя тааны, чемпионатдиз Рамонов фидайвал я. Кылин тренерди ахтын къарап къабулнавайла, ахтармишунадай акъажунар тешкилу-

нин лазимвал, гъелбетда, авачир, - алаба хъувана министрди.

Малум хъайивал, Ильяс Бекбулатов ахалакъалу яз арадал атай душуушдин патхъя министр РФ-дин спортдин акъажунрин федерациядигин президент Михаил Мамиашвилидикъ, Дагъустандын хъянавай командадин тренерар тир Майрбек Юсуповахт ва Сажид Сажидовах галазин рахана, алма гъалар чи спортсмендин хийрдикъ дегиши хъанач.

Алай иисан 9-сентябрдиз Америкадин Лас-Вегасда къуршахар кунаи кылип фидай дуньядын чемпионатдикай М.Мегъамедова са къадар делилар мадни раижна. Икк, чи машгъур спортсмен Билял Махова азаддаказ ва грекринни римлүйрин жуъреда къуршахар кунаи вичин къу-

Къизгъин бягъсер

БОКС

ЧИ КОРР.

Алай иисан 7-сентябрдиз Махачкъалада, "Труд" стадиондин патав гвай Дагъустандын волейболдин центрда, государстводин ва политический машгъур деятель Мегъамед-Салам Умаханован экуб къаматдиз бахшна боксдай международный XVII турнир ачухна. Ана дуньядын 16 улквендай - Польшадай, Түркиядай, Узбекистандай, Къазахстандай, Гуржистандай, Эрменистандай, Азербайжандай, Болгариядай, Белоруссиядай, Украинастадай, Молдавиядай, Къиблепатан Кореядай, Швециядай, Испаниядай, Израилдай, гъакини Россиядин жуъреба-жуъре регионрай тир 133 спортсменди чин гъутарин къуватар къалурзава. Дагъустандын боксёрикай ибарат тир кыве командади ишириакзана.

Турнир Мегъамед-Салам Умаханован памятнидал цуквер эцигунилай башламишна. Ана акъажунрин ишириакчиди, тренерри, судъяри ва гъурметту мугъманри ишириакна.

Куърелди...

Алай вахтунда Каспийскда, Али Алиеван тіваруных галай Спортдин двореца, волейболдай итимирин арада Россиядин чемпионатдин Суперлигадин ва кылип "А" Лигадин -Гъалибилин Кубокдин - акъалтайды тушир пай кыле физва.

8-сентябрдиз "Енисей" - "Прикамье", "Урал" - "Торпедо" командаляр къуъвана. Нетижада Красноярскдин "Енисейдиз" Пермдин "Прикамье" 3:1 гысабдалди, Уфадин "Уралдиз" Челябинскдин "Торпедо" 3:0 гысабдалди кумукъына.

Чна виликамаз хабар гайивал, акъажунрин нетижада ярутчук финалда къуъвадай 16 команда хъяды. Абурукай гъалиб хъайи 6 команда "Ругудан финализ" акъатда. Али Алиеван Споркомплексда "Д" подгруппа къабулда.

Акъажунар 13- сентябрдиз акъалтада.

* * *

И иккъара Махачкъалада алай иисан 23-июндилай 5-сентябрдади минифутболдай кылип фейи Дагъустандын чемпионатда гъалибвал къазанмишай командада тайин хъана.

Чемпионатдин эхиримжи турда Махачкъаладин "Альбурикент" командадин футболистриз Къизилортдин "Торпедо-КЗКГ" команда 7:3 гысабдалди кумукъына. Акъажунра 3-чакадиз меркездин "Капитал-Инвест" команда лайихлу хъана. Адас Каспийскдин "Прогресс" 5:4 гысабдалди кумукъына.

* * *

Алай иисан 17 ва 18-октябрдиз Хасавюртда, Гъамид Гъамидован тіваруных галай Спортдин двореца, азаддаказ къуршахар кунаи континенттин уртаса Кубок патал кылип фидай акъажунра, дуньядын 10 улкведин, гъа гысабдай яз Гуржистандын, Венгриядин, Польшадин, Белоруссиядин, Къиргъизстандин, Къазахстандин, Узбекистандын, Украинастадин, Молдовадин ва СШАдин спортсменри ишириакда.

Ихтиин малumat 5-сентябрдиз турнирдин тешкилувилин комитетди кылип тухвай совещанидал гана.

РИКИЕЛ ХХИН: къуршахар кунаин сад хъянвай жуърейрай международный федерацияди (UWW) и акъажунар 2009-йисалай инихъ тешиклаза. Икъван чавалди тамам 10 иисуз и акъажунар Шамил Умаханован экуб къаматдиз бахшнавай турнир яз кылип тухузтай.

Турнирда "азадбуру" заланвилин 8 категориядай гъасиррал чин къуватар ахтармишда.

Мумкинвилер ачух жезва

Дальний Востокда инвесториз еке мумкинвилер ачух жезва, малумарна РФ-дин Президент Владимир Путина Рагъэкъеңдай патан сад лагъай экономический форумдал ва бизнес патал жезмай къван хъсан гълалар арадал гъуниз эвер гана.

"Чи, гъакни къецепатан ульквейрин карчи дестейри форумда геъненшдаказ иштирак авуни, Дальний Востокди гъкъван еке итиж арадал гъизватла, гъдан гъакъндай шағынвалазава", - къейдна государствоудин къили. "Дальний Востокдин мулкар вилик тухун - им Россияди тарихда галай-галаивал умурдиз кечирмиззаяв рехъ я", - лагъана Президентди. Регион улькве яшайишдинни экономикадин жигъетдай вилик тухунин кар алай централрикай садаз элкъун жерек я.

Эхиримжи йисара ина құралды чөхи проектар бажармишнава.

Дальний Востокди чөхи карчивилин централрих галаз агалкүнралди бягъс чуугун лазим я, - къейдна Президентди.

Государствоудин къили губернаторар тағымарайлал, бизнес къиле тухунин жигъетдай арадал къевзвай гълаларин патахъай сифте нубатда абуру жаваб гун лазим я. Идалай гъеъри, ада гъукоматдин рикъел гражданлиз Дальний Востокда гъар садаз гъакъисудақаз са гектардив агақын чил чара авун лазим тирди рикъел хана. И проект къилиз акъудунин 2016-йисуз эгечун жерек я. Гъакъила, закондин проект Госдумадив жезмай къван фад агақтарун ва чилин месэла реғъятдаказ гълдай рекъер-хулып жағырун чарасуз я.

"Чун вилик гъкъван чөхи везифа яркынанаватла, гъдан гъавурдан авазва, агақын къазанишиз жедайди за шаклувилик кутазвач", - къейдна Президентди ва Дальний Востокда XXI асирдин истемишундиз жаваб гудай шарттар яратмишнун талукъа фикирдиз Россиядин обществоди кувват ганвайдини алава хъувуна. "Дальний Восток саналди қівалахиз гъазур вири ксар мұгманпересвиледи къабулиз гъазур я", - лагъана эхидай ада.

Президентди Украинада къиле физвай вакъийизни баянар гана: Киевди месэла политикаудин тақъатралди къайдадик күхтүнин кар алай шарттар къилиз акъудазвач. И улькведин конституциядик күхтадай дегишишилерин патахъай, гъакни чадин самоуправленидин органлиз сечкияр къиле тухунин гъакъндай закондин патахъай Донбассдих галаз меслятар авун жерек я. Менефис авунин гъакъндай закон къабулун, гъакни и терриорийрин къетен статусдин гъакъндай зақон кувватда гъатун жерек я. Верховный Рададин патарив къиле фейи бедбахтилини вакъияра конституциядик күхтүн теклиф завай түккүр хъувунын галаз эсиллагы алақын туш, - гысабзава Путина. "Украина къецепатай идара ийизва. Гъукоматда, гила кар алай регионрани виридалайни пар квай къулугъурал къецепатан ульквейрин гражданар ала", - къейдна Путина ва им "Украинадин халкъдин намусдик хұлун" лагъай чал тирди алава хъувуна.

Европада аниза масанрай мажбур хъана катна атанвайбурух галаз алақын яз арадал атанвай кризис Президентди гүзлемеш на кланзандай яз гысабзана. Гъикли гъльдай пата яғалышвилини къецепатан политика, иллак мусурманар яшамиш жезвай регионрани талука яз, къиле тухуна. Ада масадбұраул вичин кілубар илтилиз хъана. Путина алава хъувурувал, и гафар сифте нубатда Америкадин талукъа жезва. Европа лагъайтла, эхир къил гъикли жедатла чин тийиз, адан гъульынна аваз физва, гъульынлай лагъайтла, вич кіевера гъатзана. Кіевера гъатна-

вай ульквейра терроризмдихыни экстремизмдих галаз женг чуугун, экономика ва яшайишдин хел гъульынна хтун жерек я.

Теклифдиз килигда

Украинадин президентди Одесский облатдин губернатор Михаил Саакашвили улькведин премьер-министрилөө тайнарун теклифзай чарчел 25 ағзуз касди къулар чуугуна. Тайнарнавай къайдадап аласлу яз, гила а чарчиз государствоудин къил Петр Порошенко килигун лазим я. М.Саакашвили гъукоматдин къилин къулугъудал тайнарун теклифзай чарчиз 3-сентябрдиз Украинадин президентдин официальный сайтда чка гана. Гъа са вахтунда лугъун лазим я хын, къулар къватун патал 90 йикъян вахт гана. "Къуй а касди, эхирни, Украинада реформаяр къиле тухурай. Коррупция эхи авур къван бес я. Реформаяр яргъал вегъиних галазни меслятвал къалуриз жедач", - баян гана президентдин твәварцыхъа чар гъазурой Виталий Бигуна.

И теклифдиз баян гуналди, Одесский облатдин губернаторди вичи малумарна: "Ваъ! Ваъ! Ваъ!" Адан гафаралди, алай мақъамда гъукоматдин къилин къулугъудал "финансирин месалайтрай хъсандин къил акъатзавай", гъакни "олигархрин итижрихъ галаз эсиллагы алақын ачар", салигъалу кас хъун лазим я. "Ихътин ерияр захъ авазва. Амма, за фикрозвайвал, и ва са жерге маса месэлайрайни залай хъсандин къил акъудиз жезвай ксар ава" малумарна ада ва Украинада власть тамамвиледи пайгардикай хкатнавайди, "гъукоматдин қівалах вири дереҗайра тамамвиледи цийикла түккүр хъувун" чарасуз тирди алава хъувуна.

Эхиримжи вахтара Саакашвилиди Арсений Яценюкан гъукомат мукъвал-мукъвал критика ийизва. Иккі, 3-сентябрдиз "5-каналдин" эфирда Одессадин губернаторди Украинадин гъукомат олигархрин таъсирдик ква лугъуз малумарна. Мисал яз, ам госавиакъулугъдин къил Денис Антонюхъ галаз алақын яз арадал атанвай гълаларал ақвазна. Къулугъудикай хусуси темяъкарвилин нияттар патал менфят къачунай ва Коломойскийдин авиакомпанидин интересар вилик күтунай таҳсирлу авурдалай күлүхъ Антонюк 4-сентябрдиз вич алава къулугъудикай азадна.

Яценюка Саакашвилидин гафар фашалбур я лагъана. "Ам вучиз туындақаз рахазвата, гъа кардин гъавурда зун ақызы. Адан (Саакашвили) четин тирдан гъавурдан зун гъатзана. Вирида четинзавайди я. И барадай чун вири сад я. Гъакъила түтнтал авунинай, бинесуз таҳсирар күтунай анжак реформайриз акси ксариз, Украинада гъакъыкъатда дегишишилер къиле тухуниз акси ксариз менфят хкатзана. Идалайни башкъя, виликай президент хъайи касдиз тапан ихтилатар авун күтнавач. Гъа са вахтунда зун адан сад лагъай союзник я", - къейдна Яценюка.

Жаваб яз Саакашвилиди Украинадин гъукомат менфятсуздак қівалахунай таҳсирар күтунада. Ада малумарайлал, эхиримжи йисуз олигархрин таъсиратри Украинадин экономикадиз виш миллиард гривендин (4,5 миллиард доллардін) қадарда аваз зияндар гана. "Гъукомат са низ ятгани тельнеяр ягъуннай чурузвай крар түккүр хъувунал элчидай вахт алақынава. Я тахъайтла, кар бажармиш кланзандай буруз мүмкінвал гун, чи ватандашар патал ийиз кланзандай крар къилиз акъудунин барадай абуруз манийвал тағун жерек я", - малумарна Саакашвили.

Саакашвилидинни Яценюкан арада хъайи чуруқызды 7-сентябрдиз Петр Порошенко ди баян гана. Адан гафаралди, политикирхъ жуъреба-жуъре фикирар хъун абурун хусуси итижрихъ галаз алақын туш. "Им улькведе къиле тухузвай реформайрин еришрилай ағылшын нарази тирди къалурунин лишан я. Ихътин наразивал, вири ағылшынхъ хызы,

президент яз захъни, премьер-министрдихъни, Одесский облатдин губернатордихъни ава", - малумарна государствоудин къили. Гъа и вахтунда ада къейд авурвал, фикиррин а чаравилер халкъдиз раиж авунин чарасузвал авачир, вучиз лагъайтла ида реформаяр авайдал гзаф менфятлудаказ къиле тухуниз, улькведе гъалар хъсанаруныз күмек гузач.

Разивал гана

Великобританиядин парламентдин ағядада авай палатади Сад авунвай Королевство ди Евросоюзда членвал авунин месэладай референдум къиле тухунин патахъай Дэвид Кэмеронан гъукоматди гайи теклиф хъсанди яз гысабзана. Идан гъакъиндай "Рейтер" агентстводи хабар гузва.

И теклиф патал 316 касди, ада акси яз 53 касди сесер гана. Референдум къиле тухуниз талукъ месэладиз гъульынлай лордрин палатада килигун лазим я.

Гъа са вахтунда депутатри теклифдин текстини түккүр хъувунар күтун патал сесер гана. И месэладай оппозициядихъ галаз Кэмеронан Консервативный партиядай тир, Евросоюзди хуниз кувват тагузай ксарни сад хъана.

Виликай абуру референдумдал гъизвай месэлә раиж авунин къайдадик дегишишилер күтунин патахъай къеввалнай. Премьер "Сад авунвай Королевство Европейский союздин членвиле амукун лазим яни?" - суплайдик "Ва я аның әкъечүн лазим яни?" келимай күтунин теклифдал рази хъана. Британияди Европейский Союзда членвал авунин гъакъиндай референдум 2017-йисан эхирралди къиле тухун лазим я. Ихътин гаф майдиз вич къулугъудал мад сеферда хия хъувурдалай гъульынлай улькведин премьер-министр Дэвид Кэмеронан гана. Ам вич улькве ЕС-дик күмукъунин терефдал ала. Гъа са вахтунда ада государствоирин уртах и тешкилатдин қівалахдик хейлин дегишишилер күтунин шартлай эцигзана.

Порошенкодин

малумат

Украинадин президент Петр Порошенко ди Украинадин телеканалырз интервью гудай чавуз, Крым хызы, Донбассни Украинадик күтун патал вичи мүмкін тир вири крар ийидай лагъана малумарна, хабар гузва "Цийи-вилер" РИА-ди. "Вакъияр къиле финин пуд варианта ава. Сад лагъай вариант лап къети серенжемар къабулунихъ - яракъу күтунатар гъужумдиз финихъ, территорияр азад хъувунар күтунин финаль галаз алақынлуди я. Халкъди и фикирдин тереф хъувач. Къевдеги лагъай рехъ Россиядик галаз авай сергъятдал цал эцигунихъ, жуван мүлкарин са къадар пай адав тунихъ галаз алақынлуди я - Донбасс галакизни чун къиле фида. Ихътин вариант күтунатда гъатун мүмкін яни? Мүмкін я. Амма, Украинадин президент яз, "за савдаяр ийидай", - малумарна ада.

Рекъемар

- 1-сентябрдин делилралди, Хакасияда цаяр къунин нетижада ківаликай-къакай магърум хъайи ксар патал 1124 қівалер ишлемеш күтунади күтада.

- Приморский крайда, "Звезда" түвар алай заводда, ярғывилел 330 метр къван ва гъяркүйүүлелни 120 метр къван алай гимияр гъазуриз жеда.

ЦБ-дин курсуналди къенин юкъуз:

1 доллар - 67,62 манат,
1 евро - 75,57 манат,

къизил (1 гр) - 2479,04 манат,
гимиир (1 гр) - 32,36 манат.

ИНТЕРНЕТДАЙ.
Гъазурайди - Даир БЕЙБАЛАЕВ

Порошенкоди мадни алаба хъувурвал, ихътин вариант президент маса касдикай хъайи чавуз къилиз акъудун мүмкін я. Ам вич лагъайтла, "гъич садавни Украинадин чилин гыч са чиб алай чкани вугз квачин жеввач, вугнин ийидач ва и мурадралди женгни чулагвада. "За гъильяй акъатнавай тъар са мулк жуван улькведив ахгакъарун патал женг чулагвада, мүмкін тир вири крар ийидай", - къейдна ада.

Донбассда гъалар пайгардик күтунин ауди лагъайтари, Порошенкодин фикирдиди, Минскда къазанишнавай меслятивлерин халкъдиз алакъалу я. "Украинадин аслу туширвал ва а территорияра Украинадин гъукомат күтунатда хтун таъминарунин рехъ ава. Адазни Минскда къазанишнавай меслятивлерин рехъ лугъузва", - малумарна Украинаадин президентди. Ада къейд авурвал, неинки гъулле гун акъвазарун, гъакни сенгерилай ачыр техника вахчун, залукар, гъа гысабдай "игитар тир Олег Сенцов, Надежда Савченко" азад хъувун жерек я.

Къаюмвилик

кутазва

2016-йисуз къиле тухудай Гуржистандынни США-дин күшүнрүн саналди тир учениррин асул мақъсад чарасузвал арадал атай чавуз Америкадин армиядивай Тбилисидиз күмекдиз гъукомат фад къөз жедатла, гъа кар ахтармушун я. Идан гъакъиндай Европада ачырай США-дин армиядидин командующий Бен Ходжес малумарна. Генералди иккі ачудаказ лагъай келимайри Гуржистандын оборонадин министр, Москвадыс талукъ яз барышу тежер рехъ къунвай кас яз малум тир Тинатин Хидашелидин гъульылар иллаки гаф ачухарна. Гуржистандын пешекарри лагъайтла, ихътин баянар гузва: Украинаада арадал атанвай кризисди америкаияр Гуржистандын күтунатда гъильяй тағатун гъазурой галас мадни активдаказ санал қівалахун чарасуз я лагъай фикирдил гъана.

Бен Ходжес вичин фикирар 7-сентябрдиз Гуржистандын президентдин, премьер-министрдидин, парламентдин председателдин, оборонадин министрдин иштиракалал, азадал референдумдын күтунатда гъильяй тағатун гъазурой галас мадни активдаказ санал қівалахун чарасуз я лагъай фикирдил гъана.

ЛезГи газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:
РД-дин Гъукумат
367000, Махачкала, пл. Ленина, 1
КЫЛИН РЕДАКТОР
А.У. САЙДОВ
Тел/Fax. (872-2) 65-00-60
E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЫЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ
Ш.Ш. ШИХМУРАДОВ
65-13-55
КЫЛИН РЕДАКТОРДИН
ЗАМЕСТИТЕЛЬ -
ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ
Д.Б. БЕЙБАЛАЕВ
65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН
Н.М. ИБРАГИМОВ
65-02-81

ЭКОНОМИКАДИН
Ж.М. САЙДОВА
65-00-59

КУЛЬТУРАДИН
Э.Д. ШЕРИФАЛИЕВ
65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН
М.А. ЖАЛИЛОВ
65-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН
А.Х. ГЪАМИДОВ
65-00-63

БУХГАЛТЕРИЯ
65-00-62

КАССА
65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР
М. МАГЬАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ
Ш. ФЕЙЗУЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР
А. ГЪАМИДОВ

Чап ийиз ваххудай вахт - 21.00

Чап ийиз ваххана - 18.00

Газет "Лезги газетдин" компьютерин базада гъазурна.

Газет "Лотос" ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкала,
Пушкин күче, б.

Тирајс 7683

Макъалаяр редакцияди түккүр хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-къевна вахкузувач. Редакциядини макъалайрин авторрин фикирарад сад таххун мумкин я.

Газет массовыи коммуникацийрин хиле законодательстводал амал авунал гузчилав авунни ва культурадин ирс хуяни рекъяй РД-дин Федеральныи къултултдин Кыблепатан федеральный округда авай Управлениди регистрация хуввунча.

ПИ №ФС 10-6468 2007-йисан 26-январь

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкала,
1 Петродин проспект, 61.

7-мертеба.

(Г) - И лишандик квай материалар гъакъидих чапзавайбур я.

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Мубаракрай!

Лезгийрин госмуздрамтеатрдин кылини режиссер,
Дагъустандин халкъдин артист
Мирзебег МИРЗЕБЕГОВАЗ:

ВИ 65 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ "ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН"
РЕДАКЦИЯДИН ВА ЛЕЗГИ ТЕАТРДИН КОЛЛЕКТИВАР

*Берекат хуъз милли лезги
сөгүннедин
Къурмишнава гъакъыккы
жесенг чешнедин.
Къванер сагърай күн алай
а бинедин!
Жизви къванни чка тагуз
тегънедиз!
Чехиррикай хъсанди я
куъгънеди -
Гъа ирсинал амалзава
Күне дузы!
Мад ва мадни гъульдурур
хъурай крат куб
Йисаралди аришархъ физ
гурар куб!..*

"Лезги газет" Къянвайбурун фикирдиз

Гъурметлу дустар, чи даяхар! Алай йисан 30-апрелдиз акътей "ЛГ"-дин 3-чина "Лезги газетдин" мумкинвилер пучзава" кыл гана чапнавай макъалада чна күн хабардар авурав, РД-дин печатдин ва информациядин министерстводи чи редакциядив (гъакъ-амайбурувны) ци газет акъудуниз ийизвай харжияр 1 миллион 221 агъзурни 125 манатдин, гъакъни редакцияда къул-лугъчийрин къуд штат тимиларун истемишзавай маҳсус чарап агақъарнава.

Четин гъалар дульняда, уълкведа экономикадин, финансирин кризис арадал атунхъ, гъакъни США-дини Европади илитнавай "санкцияр" лугъудайбурухъ галаз алакъалу ийизва. Чир хъухъ, чак, редакциядик, са тахсири квач.

Хабар гузва хъи, и нумрадилай башламишна, йисан эхирдалди чун газет 16 чин аваз акъудуниз мажбур хъанва. Талабазава чи гъавурда дульдаказ акъун ва, и татугайвал фикирда къуна, къведай йисан подпинкадиз бушвал тавун. Кризисар, четинвилер ваҳтуналди я, абур алатда. Халис ватанпересар, дустар четин макъамра чир жеда лугъуда. Чнани къу халисан амадавилик, газетдиз вафалувилик, ам хуън патал, четинвилерай экъечун патал чи гъавурда дульз акъунумут кутазва. Чаз газетдикай 8 чин ватъ, 8 царни кими хъана, адан дережа агъуз хъана кланзавач. Амма вучда къван, девирдин "хумайри" гъахтинг шартлара турла. Къулухъ вил ягъиз, виликиди алад лугъуда. Чнани гъа рехъ хъягъун лазим я.

РЕДКОЛЛЕГИЯ

Малумат

Играими хайи литературадал, манийрални макъамрал рикл алаирб! 26 сентябрдин сятдин 18-даз Дербентде, лезги театридин чехи залда, Бакуда акъатзавай "Алам" журналдин патав гвай лезги литературадин "Марвар" къватлайдин гегъенни миракат къиле фида. Чна квэз виридац чи миракатдиз атуун теклифзава.

Писдиз ва зайифдиз ван къvezзвайбурун фикирдиз!

"Михъи сес" твэр алай цийи центрада чи уълкведа ва гъакъни къецецатан уълквейра акъуднавай ван атуун патал ишлемишзавай аппаратар ава. Къиметарни тлем акакъдайбур я.

Ина квэз къадай ван къведай аппарат хъяда ва адан сес квэз къандайвал түккүрда.

Ван къведай аппарат къачудалди сифте къуне куб дуҳтурдивай квэз ам ишлемишунин чарасувал авани, авачни чирайта хъсан я.

АДРЕС: Махачкала, Шихсаидован күче, 38. "Арника" поликлиника.

"Михъи сес" ("Чистый звук") центр. Тел. 8-988-444-77-22

Утерянная лицензия на осуществление образовательной деятельности по образовательным программам за №0001061 серии 05Л01, выданный 24 апреля 2013 года Министерством образования и науки Республики Дагестан Муниципальному казенному общеобразовательному учреждению "Курушская средняя общеобразовательная школа" Докузпаринского района, считать недействительным.

И.А.Алистанов

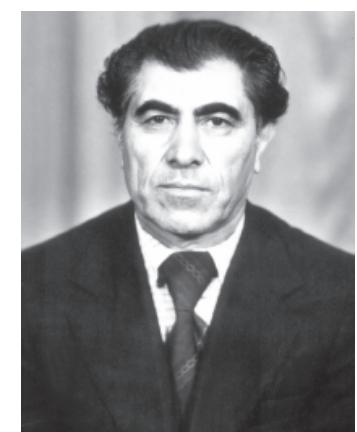
Ийикъара чав чулав хабарар агақъна: яргъалди чуугун тауру азардилай гуъгуънин чи халкъдин арадай акътатай тъварван авай педагог, гъурметлу инсан, хъсан тешкилатчи, чехи хизандин кыл Ибрағим Алистанович Алистанов рагъметдиз фена.

И.А.Алистанов 1929-йисан 10-мартиз Хив райондин Цлахърин хуъре дидедиз хъана. Аялвал, жаванвал Ватандин Чехи дяведин залан йисарал гъалтай ада вичелай яшдиз чехибурухъ галаз санал вири имтигъанриз дурум гана. Хивда юкъван школа акъалтларай 1944-йисалай ада вичин вири умъумр школадиз, акъалтзавай неслир тербиялашиуниз багъишна. Цлахъра сифтегъан классирин муаллимвиле, 1953-йисуз Дербентдин педучилише акъалтларайдалай къулухъ яна ирид йисан школадин директорвиле къвалахна.

1977-йисуз ам хизанни галаз Дербентдин куҷа хъана. Ина адақай 14-нумрадин мутьужд йисан школадин директор хъана. Къвалахдивай къерех тахъана, ада вичин чирвилери хажнан, къилин образование квачуна.

1985-йисуз ам цийиз кардик кутур 21-нумрадин юкъван школадин директорвиле тайнара. 1991-йисуз пенсиядиз экъе-

Рагъметлудан виликан ученикрин ва санал къвалахай дустарин десте.

чайдалай инихъ ада гъа школада аялриз лезги чалан ва хайи литературадин тарсар гузай.

Адан яргъал йисарин педагоги вилин зеъмет "Дагъустан Республикаш иншаттарин лайхху муаллим", "Россиядин Федерациядин лайхху муаллим" лагъай гъурметдин тъварар, хейлин маңа наградаја гуналди къейдна.

Ветеранди гъурметлу чехи хизанни арадал гъана. Къе адан къуд хци, цуудалай виниз хтулрини птулри бубадин ва чехи бубадин ирс давамарзава.

Чна рагъметлудан хизандиз, багърийриз, вири цлахъвийриз башсагълугъвал гузва. Ибрағим Алистанович экум къамат садрани чи риқлерай акътатач.

М.С.Мурадов

Илимдал рикл алай ва консервный промышленностда тежириба къачур пешекар Дагъустандин госуниверситетдин тадаракрин ва производство автоматламишунин кафедрадин ассистентвиле къвалахадай стерилитатор арадал гъана ва кардик кутуна. 1974-75-йисара Дагконсервъобъединенихъ галаз хоздоговор кутунна, консервияр стериллизоватдай цийи тадарак ишлемиш вахкана. Ада Нальчикдин консервиярдай заводин пешекаррихъ галаз санал ара авачиз къвалахадай стерилитатор арадал гъана ва кардик кутуна. 1974-75-йисара Дагконсервъобъединенихъ галаз хоздоговор кутунна, консервияр стериллизоватдай цийи тадарак ишлемиш вахкана. Ада Нальчикдин консервиярдай заводи гилани менфят къачува.

1978-йисуз М.Мурадова Одессадин недай-хъвадай шейзэрин промышленностдин технологический институтда кандидативлин диссертация хвена.

ДГУ-да ва технический университете зеъмет чуగур йисара М.Мурадова илимдин 200 къвалах къвена. Абурукай 160 илимдин ва 25 къелүнинни методикадин метлеб авайбур тир. Ада 20 цийи тадарак арадиз гъана. Ам Россиядин Федерациядин вузар патал къвендай 4 учебникдин ва 3 пособиедин авторни тир. 2000-йисуз М.Мурадован зеъмет "Россиядин Федерациядин пешекарвилин къилин образован гъурметлу работник" лагъай знаңдади къейдна.

Чна М.Мурадован хизандиз, багърийриз, еке хажалат чуగунлди, башсагълугъвал гузва.

"Лезги газетдин" редакциядин коллектив

Махачкала шегъердин ОБОи КПО-дин коллективди стхаяр тир Яралидиз, Раймудиназ ва вири багърийриз играми диде Суръеги Муслимовна ИБРАГИМОВА рагъметдиз финихъ галаз алакъалу яз башсагълугъвал гузва.